

Taborec

BOG - NAROD - DOMOVINA

1988

EL FORTIN

7-8

TABOR je glasilo Združenih slovenskih protikomunistov. — TABOR je last in vestnik Tabora SPB. — Mnenje Tabora SPB predstavljajo članki, ki so podpisani od Glavnega odbora. — Izdaja ga konzorcij. Predsednik: inž. Anton Matičič. — Urejuje in odgovarja uredniški odbor glasila: za lastništvo lic. Ivan Korošec, upravnik Božo šušteršič.

TABOR iz the voice of the Confederation of the United Slovene Anti-communists.

TABOR es el órgano de la Confederación de los Anticomunistas Eslovenos Unidos. — Director: Ing. Antonio Matičič, Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina.

Imprenta: Talleres Gráficos Vilko S. R. L., Estados Unidos 425, Buenos Aires, Argentina, T. E. 362-7215.

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual No. 003.016.

NAROČNINA: Argentina A 25.-; Južna Amerika 10 dolarjev; Evropa - Avstralija 12 dolarjev; ZDA in Kanada 12 dolarjev (zračno paketi). Letalska naročnina za vse države 15 dolarjev.

Naročila, reklamacije, nakazila, dopise in ostalo pošto pošiljajte na naslov: Inž. Anton Matičič, Río Colorado 1806 — CP 1686 Hurlingham — Buenos Aires — Argentina. T. E. 665-6654.

NAŠA NASLOVNA SLIKA:

Ta slika je bila posneta marca 1944 na Trški gori pri Novem mestu, po partizanskem napadu na to postojanko. Napadalci so se umaknili z velikimi izgubami. Med ostalim zaplenjenim orožjem je tudi granata, ki ni eksplodirala.

PORAVNAJTE NAROČNINO!

Svobodni sveta,
združite se!
Za Boga,
Narod, Domovino!

Julio-Agosto

BUENOS AIRES

Julij-Avgust 1988

PENSAMIENTOS

¡Dios! Quien nos ha creado; quien ha concedido a nosotros aquella bellísima parte del mundo que es el lugar de Triglav; a quien nuestro pueblo ha erigido templos en su honor por todas las colinas eslovenas; a quien daba gracias en los buenos tiempos y le cantaba; a quien recurría en emergencias; a quien se entregaba.

¡Pueblo! Pueblo en el cual hemos nacido, el cual se resistía por siglos a la ocupación adversa, quien desde sus comienzos libremente elegía sus propios duques en la campiña en Carintia y les advertía con un toque en la cara que los espera la pena en caso de abuso del poder concedido, les advertía, que deben ser justos con los pobres, al pueblo, quien los ha elegido le deben jurar fidelidad pues les ha dado el poder, porque es libre. Este pueblo cuidaba su idioma, sabiendo que con el idioma se conservaba él.

¡Patria! Aquel bellísimo trocito de tierra, al cual durante milenios y más miraban con envidia nuestros vecinos, por el cual comerciaban en todos los mercados internacionales, al cual desmembraron los señores feudales alemanes, al cual incursionaban las hordas turcas a robar durante siglos del cual eran los que hoy rememoramos, fieles hijos, quienes han confirmado su fidelidad con su propia muerte. En este día, que conmemoramos su sacrificio, podríamos exclamar con la Antígona de Tebas: "Porque hemos cumplido con el sagrado deber." Por eso yacemos por todos los lugares de la tierra eslovena, por eso no hay lugar para nosotros en la tierra sagrada por la que hemos luchado!

¡Dios! ¡Acerque a nosotros el tiempo de su dignificación, muestre su sacrificio correctamente al pueblo, dé a nosotros la fuerza necesaria para conservar los ideales por los cuales sacrificaron sus vidas, y cuando el nuestro pueblo los llegará a conocer, con gratitud retornará a Vos!

Tone Brulc

VELIKIM MOŽEM – HVALEŽNA DOMOVINA

Eden izmed najbolj izstopajočih slovenskih zdonskih kulturnikov v Argentini Tone Brulc, sin za časa stalinistične revolucije na Slovenskem zverinsko pokončanega dolenjskega župana, je za letošnji spominski dan za pobito domobransko vojsko v buenosaireški „Svobodni Sloveniji“ (9. junija 1988) napisal uvodnik, ki ga v naslednjem z velikim zadoščenjem ponatiskujemo. — Op. ured.

Ta napis stoji vklesan v spomeniku Francozom, ki so padli za Francijo. Njegov namen je ohraniti ostanke tistih, ki so si zaslužili hvaležnost naroda.

Ko se v teh dneh spominjamo naših mrtvih med vojno in revolucijo, čutimo, vemo, da ni več daleč dan, ko bo vklesan tudi na slovenskem Parthenonu napis: Domobrancem — hvaležna domovina!

Danes se v tujini, kakor že triinštirideset let po tiste groze polnem l. 1945 hvaležno spominjamo naših žrtev. Naj letošnja obletnica njihove smrti poudari predvsem hvaležnost nas živih, ki smo v tujini, obenem pa tudi tistih, ki so v domovini in ki tega ne morejo storiti: Hvaležnost nas vseh domobrancem, ki so padli za boljše bodočnost naroda!

Ko je škof dr. Gregorij Rožman govoril nam beguncem l. 1949 v Buenos Airesu, nas je rotil: Slovenci! Ne pozabite idealov, zaradi katerih ste šli po svetu in zaradi katerih ste se doma ustavljali rdeči nevarnosti. Ohranite jih! Ohranite jih! Če bi te izgubili, bi bila popolna tragika nas in našega naroda!

Danes bi lahko odgovorili pokojnemu škofu: Prav si imel, ti videc prihodnosti. Ohranili smo ideale, ohranili smo spomin na ljudi, ki so za te ideale dali življenja! Leta, desetletja, stoletja bodo pretekla, njihov spomin pa bo živel, vse dokler bodo živeji Slovenci. Živel bo v nas in naših potomcih — živel bo s hvaležnostjo.

Dolga desetletja so morala preteči, preden se je tudi v domovini nekaj premaknilo. Strašen je bil pečat molka, s katerim so zapečatili komunisti usta slovenskemu narodu. Desetletja so rabili za ponarejanje naše zgodovine, da bi prikazali videz neke osvobodilne vojne, ki je ni bilo, da bi ustvarili videz narodnega izdajstva, ki ga nismo zagrešili ne mi ne oni, katerih spomin obhajamo te dni.

Ne mi ne oni, ki so imeli za geslo: Bog, narod, domovina!

Ne njim ne nam ni bilo treba čakati povelj iz Moskve — trdno smo vedeli, kje je naše mesto. Ni šlo nam za oblast v tistih strašnih dneh, vsem nam je šlo za preživetje naroda. Ni bil narod tisti, ki je delal sramotno kupčijo za njihova mlada življenja, ni bil narod tisti, ki jih je obsodil.

Komunistična partija je bila, ta ista, ki se danes bori za preživetje. Ta ista, ki je strla živo moč naroda — slovensko domobranstvo — ga nečloveško poklala, skrivaj zagrebla, kakor zagrebe divja žival svoj plen, skrila ta veliki v nebo vpijoči greh pred narodom, ko pa je prišel na dan, jih je opljuvala s psovko narodnega izdajstva. Njih mrtve, nas žive, cel slovenski narod pa pahnila v največjo duhovno stisko, kar jih pomnimo v naši zgodovini.

Pravijo, da je zgodovina prizanesljiva do junakov. Ni prizanesljiva do teh naših junakov-mučencev, katerih se spominjamo danes. Do teh, katerih resnico vpijemo že trinštirideset let v svet, ki je naša in našega naroda resnica: **Bog, narod, domovina!**

Bog! Ki nas je ustvaril: ki nam je dodelil tisti prelepi košček sveta pod Triglavom; ki mu je naš narod postavljaj hrame na čast po vseh slovenskih gričih; kateremu se je zahvaljeval v dobrih časih in mu pel; kateremu se je priporočal v stiski; kateremu se je predal.

Narod! Narod, v katerem smo bili na-rojeni, ki se je stoletja upiral tujim zavojevalcem, ki si je od svojega nastanka svobodno volil lastne kneze na Gosposvetskem polju, jih z udarcem na lice opominjal, da jih čaka kazen za zlorabo oblasti, opominjal, naj bodo pravični do reveža, ki so morali narodu priseči zvestobo, ker jim je on podelil oblast, ker je bil svoboden. Ta narod je čuval svoj jezik, ker je vedel, da z njim stoji in pade. Spoštoval je kmečko okornost Trubarja, tresel se je s Prešernom zanj, poslušal je igrivega Levstika, jokal je z Gregorčičem, s Cankarjem je upal na boljše čase, prenašal je predsmrtno grozo z Balantičem, s Papežem je v sanjah govoril izza morja v njem, z Debejkom je obtoževalno zakričal krvavim oblastnikom, z Zupanom je protestiral, z Mrakom je molil, Rebula mu je kazal pot, s Štihom je upal in ni doživel.

Domovina! Tisti prelepi košček zemlje, na katerega so gledali s pohlepom tisočletje in več naši sosedje, za katerega so barantali po vseh mednarodnih sejmiščih, katerega so razkosali nemški fevdalci, katerega so hodili ropat stoletja Turki, kateremu so bili ti, ki se jih spominjamo danes, zvesti sinovi, ki so svojo zvestobo potrdili s smrtjo. Na ta spominski dan bi lahko vzkliknili s tebensko Antigono: „Ker sveto smo dolžnost izpolnili.“ Zato ležimo po vseh krajih slovenske zemlje, zato ni prostora za nas v blagoslovljeni zemlji, za katero smo se borili! —

Bog! Približaj nam čas njihovega povečičanja, prikaži njihovo žrtev narodu v pravi luči, moči nam daj, da njihove ideale ohranimo, in ko jih bo naš narod spoznal, se bo hvaležno vrnil k Tebi!

ČE HOČEMO BITI VREDNI NJIHOVE ŽRTVE, JE POTREBNO, DA VSAKTERI SLOVENEK, KJERKOLI ŽIVI, NA NAJBOLJŠI NAČIN IZVRŠI NALOGO, KI SO NAM JO NALOŽILI NAŠI MUČENCI ZA BOGA — NAROD — DOMOVINO.

DOMOBRANČEVI ZAPISI

Janez Duhovnik

SPOMINI S PRIMORSKE

Večkrat sem mislil kaj napisati o primorskih domobrancih, oziroma o onih sedemdesetih mladih fantih, ki so se po dvomesečnem vežbanju v Ljubljani kot propagandna četa podali v Trst leta 1944 pod poveljstvom nadporočnika Lenščaka. Le-ta jih je osebno izbral stare med 18 in 32 letom, samo eden je imel 17 let, za katerega sem prosil, da gre z nami, ker je bil moj najboljši prijatelj, zaveden domobranec, doma iz Sv. Urha pri Ljubljani.

Večina ostalih fantov so bili Dolenjci in nekaj ljubljčanov, med katerimi sem bil tudi jaz. Poveljnik Dušan Lenščak je bil primorskega porekla, po poklicu učitelj in dobro podkovan o razmerah na Primorskem. Namen te čete je bil organizirati slovensko primorsko vojsko, ki so ji v početku nadeli ime „Jadranska straža“.

V Trst smo se pripeljali na oklopnem vlaku okoli desete ure zvečer; strnili smo se v običajne domobranske vrste ter s slovensko trobojnico na čelu odkorakali proti kasarni pri Sv. Janezu, ki se dviga malo nad mestom na vzhodnem predelu. Prebivalstvo nas je imelo v začetku za Nemce, zaradi uniform, toda ko so začuli naše slovenske pesmi, ki so odjeknile med zidovi visokih hiš, jim seveda ni bilo nič kaj po godu.

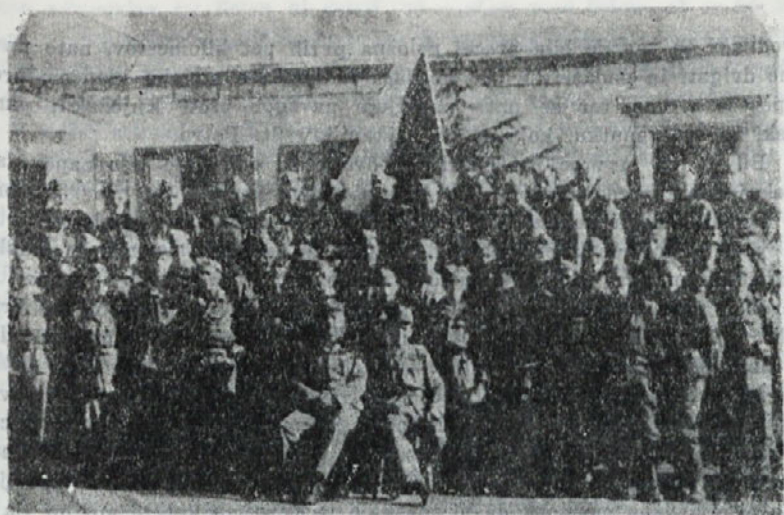
Vojašnica je bila neizmerno velika; računal sem, da bi lahko spravila pod svojo streho najmanj 1.000 vojakov; seveda smo si izbrali najboljše prostore v prvem nadstropju.

Po nekaj dnevnih učinkovitega pouka in smernic, ki nam jih je vлил Lenščak, smo se podali na prvi pohod na Opčine, kraj ki leži precej visoko nad Trstom.

Vaščani so nas v začetku gledali s strahom, toda ko smo jih nagovorili po slovensko in jim pojasnili namen našega prihoda, so se počasi začeli zbirati pri vodnjaku na sredi trga. Med nami je bil nadarjen govornik, ki jih je temeljito prepričal o nevarnosti komunizma, ki pod krinko Osvobodilne fronte zapeljuje slovensko ljudstvo. Med njimi je bilo precej mladine, ki je bila pripravljena pristopiti v naše vrste že takoj naslednji dan.

Število domobrancev se je v kratkem času že tako povečalo, da smo ustanovili novo četo, pomešano z nami in prostovoljci iz okolišnjih krajev Trsta. Dodeljen sem bil tej četi, pravitako moj prijatelj iz Sv. Urha. Naša prihodnja postojanka je bilo mesto Postojna. Tudi tu, po naših običajnih govorih, se je prijavilo mnogo domačih fantov, med katerimi je bilo tudi nekaj starejših mož.

Znova smo napolnili vagona in se odpeljali kot novo formirana četa v št. Peter na Krasu, ki se baje danes imenuje Pivka.

Borci 10. čete v št. Petru na Krasu.

Partizani, ki jih je kar mrgolelo okoli št. Petra, so seveda prestrašeno gledali na naš razmah. Primorska je bila za njih letovišče, saj jih nihče ni preganjal, zaslepljeni vaščani pa so jim preskrbeli pijačo in jedaočo, več prvo kot drugo.

Poleg nas v tem lepem mestecu je bila tudi nemška postojanka, katere člani se niso skoraj nikdar podali na pohode proti partizanom, le večsih so na slepo srečo streljati iz oklopnega vlaka z velikim mornariškim topom med kraške skale; na veliko srečo pa to streljanje ni povzročilo žrtev in škode med prebivalci. Ta oklopni vlak je imel tudi nalogo varovati progo Postojna-št. Peter-Trst in št. Peter-Reka. Nemci so imeli predvsem interes, da so se po teh progah varno vozile čete na italijansko fronto. Proti koncu leta 1944 so celo naredili premirje s partizani za en teden, kar bom natančneje opisal v prihodnjih poglavjih. V skoraj dveh letih, ko se je ta oklopni vlak premikal v omenjenih smereh, niti enkrat ni nalezl na kakšno mino ali napad od strani partizanov, od česar pridemo do zaključka, da so imeli nenapadalne zveze z Nemci.

Prostor v naši dvonadstropni vojašnici se je z dneva v dan bolj krčil, kajti vsak dan so se pripravljali novi prostovoljci. Četnica, ki je imela ob prihodu v št. Peter 40 mož, je narasla na nekaj čez sto vojakov.

Pohod na Bač

Bač je bila v tistih časih majhna vasica, oddaljena kakih 12 kilometrov od št. Petra. Hiše, večina izdelana iz oblikovanih skal in kamenja, z opeko, so se dvigale na položnem pobočju hribovitega ozemlja. Cesta, ki

je vodila v to vas, je bila precej položna prvih pet kilometrov, nato pa se začne dvigati in padati vse tja do Bača in konča s strmim klancem predno poseže v vas, ter se nato nadaljuje navzgor proti Knježaku; partizanski raj v trenutku, ko smo se nastanili v št. Petru.

Bil je lep in vroč poletni dan; povelje za odhod je bilo zapovedano le nekaj minut pred odhodom, kar je bilo umevno zaradi terencev in morda celo zaradi kakega vohuna, ki se je prijavil v naše vrste. Določen je bil prvi vod, sestavljen iz 25 borcev, vključena narednik vodnik in kaplar. Orožje, ki smo ga imeli, še daleč ni odgovarjalo za učinkovit napad na katerokoli partizansko brigado z 22 puškami, večina italijanskih, dve brzo-strelki, ena nemška in druga laška in ena lahka strojnica znamke „Breda“. Kar nam pač ni manjkalo, je bila municija in ročne bombe.

Po dve in pol urni hoji smo brez vsakih neprilik dospeli pred vas. Vodnik me je poslal s strojnico in pomagačem, primorskim prostovoljcem iz Postojne, na skrajni vrh vasi v zasedo, od koder je bila dana možnost nadzorovati stezo, po kateri se bi lahko pojavili partizani. S tem poveljem nama ni bila dana možnost, da bi spoznala vaščane, za katere mislim, da so se nezaupno tiščali v svojih izbah.

Izbrala sva zasedo za značilnim kraškim zidom, približno en meter visok, zgrajen iz skal in kamenja. Nekakih dvajset metrov od najine zasede se je bleščala v dopoldanskem soncu velika mlaka, po kateri so brezskrbno plule gosi in so ob najini prisotnosti zagnale vrišč ter se oddaljile na skrajni breg. Kmalu so se pomirile in nadaljevale s svojim potapljanjem v tej veliki mlaki. Orožje sva naslonila na zid, ga obložila z vejami nizkega grmičja, ki je poganjalo v okolici in ga naperila proti bližnji in edini stezi, koder sva menila, da se prikaže sovražnik. Do roba samega, kjer ta steza doseže vrh, je bilo kakih 50 metrov in je bilo nemogoče videti prišleca, dokler se ne pojavi na vrhu; napaka, ki sem jo zagrešil. Prepričan sem bil, ko sem pozneje premišljal o tej strategiji, da je bila božja volja, da sva obtičala na preje opisanem mestu.

Pretekla je ena ura, dve uri, toda brez najmanjše novosti od naših soborcev iz vasi, niti od strani partizanov, ali kateregakoli bitja, ki bi se prikazal pred naju.

Okoli ene ure popoldan sva začula strele, ki so prihajali iz gozdiča, oddaljenega kake tri kilometre poleg vasi Zagorje. Ugibala sva povod temu streljanju, kajti menila sva, da se naš vod nahaja v vasi, medtem ko ostali trije vodi desete čete izvajajo pohode v drugih smereh. Streljanje je po kakih desetih minutah popolnoma utihnilo. Pozornost v zasedi sva podvojila, kajti pokanje, ki sva čula, je prihajalo iz smeri, v katero sva imela naperjeno orožje.

Ob poldrugi uri popoldan sem se odločil, da pošljem pomagača v vas, da poizve, kaj je z ostalim vodom, in da prinese kak prigrizek. Preteklo je nekaj minut, ko zaslišim njegove hitre korake, in mi je ves zasopel sporočil, da mu je nek vaščan zagotovil, da so odšli pred dvema urama. Sprva sem zaklel v srbskem jeziku, nato pa sem se sam ob sebi nasmejal.

Pričela sva snemati veje z orožja ter si ga jela nalagati na rame, ko naju prebudi iz samotne tišine vrešč gosi, ki so se obnašale na isti način kot ob najinem prihodu; seveda je bil njih umik tedaj v nasprotni smeri.

V nekaj sekundah sva znova tiščala za zidom, pripravljena na napad. Kot bi zrasli iz zemlje, so se pojavili partizani baš na robu, kamor je bilo naperjeno najino orožje. Prihajali so drug za drugim z nahrbtniki in orožjem in seveda izmučeni od dolge in naporne hoje navzgor proti vasi. Šepnil sem pomagaču, da naj ne strelja, dokler ne poženem jaz prvi rafal. Manjkalo je kakih 15 metrov, ko sem povsem miren pritisnil na petelina „Brede“ proti prvi petorici kateri sem pomeril v kolena z namenom, da jim preprečim nadaljnje premikanje. Ko sem videl, da so se ostali razpršili kot kokoši in jo ubrali nazaj v dolino, nekateri so celo odvrgli nahrbtnike in orožje, sem se vzravnal in jo udril za njimi ter jih pozdravil z drugim rafalom. V trenutku, ko sem dospel na breg in se uzrl navzdol, mi je zastala kri v žilah — bilo jih je kot uši, že razkropljeni iskajoč zaščite med skalami in grmovjem. Rešitev, ki sem jo videl v tistem trenutku, je bila za naju ena sama; podati se v beg, izkoristiti zmedo in strah, ki je vladal med njimi, poleg tega pa so morali nuditi pomoč ranjencem, katerih stokanje sem utegnil dojeti.

Umik, ki sva si ga izbrala, je bil po robu vasi, in ne po cesti, ki je vodila skozi vas. Do poti v dolino je bilo kakih petsto metrov. Številni plotovi vrtov in skalnatih zidov so nama pošteno ovirali hiter premik. Ko sva preskočila vse te zapreke z orožjem in municijo, sva se divje pognala navzdol in po nekaj minutah dospela na cesto. Tu sva se za hip oddahnila in se seveda ozrla nazaj proti bregu, če naju sledijo. Opazila sva partizana, najbrž poveljnika brigade, ki naju je opazoval z daljnogledom. Poslal sem mu značilen pozdrav z obema rokama, ki se pošlje v takih slučajih. Kaj si je mislil v tistem trenutku, ne bi bilo težko uganiti.

Znova sva krenila proti št. Petru; z umerjenim korakom in polna zavesti, da sva se srečno izmazala iz tega svojevrstnega spopada. Bog si ga vedi, proti kateremu številu teh partizanov. Prepričan sem bil, da naju ne bodo sledili iz dveh razlogov: bila sva že predaleč, in drugič, nihče ne bi utegnil žrtvovati svojega življenja in naju sledil, pot ki bi ga peljala v siguren pogin.

Lačna sva dospela do majhnega posestva, ki se je dvigalo na desni strani ceste. Postregli so nama s pršutom in kraško kapljico. Pijača nama je razvezala jezike; opisala sva gospodarju in prisotnim članom njegove družine ves potek najinega spopada s partizani; imel sem občutek, da nama niso povsem verjeli. Zahvalila sva se za obilno postrežbo ter krenila proti „domu“.

Tik pred vhodom v kasarno je bil na straži moj prijatelj. Ko naju je zagledal, je planil kot nor na mene in me začel objemati od veselja. Imeli so naju za mrtva, saj se je vrnilo od celega voda samo devetnajst fantov, medtem ko se ostalih šest, vštévši naju dva, ni povrnilo. Isti partizani, ki sva jih napadla, so v zasedi blizu vasi Zagorje pričakovali ostali

vod, ki se je vračal brez naju v št. Peter in zajeli tri primorske prostovoljce in nekega ljubljánčana, ki je bil moj sošolec v osnovni šoli.

Poiskal sem našega vodnika, katerega ime iz lojalnosti ne omenim, in ga vprašal, čemu naju ni obvestil, ko so zapustili Bač. Razlezel se mu je obraz v prešeren nasmeh in z dvema besedama je zapečatil mojo radovednost: „Vojaška tajnost.“ Mislim, da po 44 letih imam pravico razgaliti to tajnost: On kot ostali borci so se nalezli kraške kapljice in enostavno pozabili na naju.

Naslednji dan sem bil poklican na „raport“ k poveljniku čete. Močno sem se začudil, ko sem zagledal sedečega za pisalno mizo črno bradatega oficirja s činom kapetana. Po pozdravu mi je velel sestti. Natančno sem mu moral opisati dogodke prejšnjega dne. Mirno me je poslušal in si gladil dolgo brado s palcem in kazalcem desne roke, si prižgal cigareto in ponudil eno meni, globoko vzdihnil in pripomnil: „Mislim, da bi bil uspeh mnogo večji, če ne bi vstal in stoje streljal drugi rafal.“ Priznati moram, da je imel prav iz vojaškega stališča, toda jaz nikdar nisem bil prijatelj neumestnega pobijanja, temveč odobravam streljanje v lastno obrambo. Naš domobranski namen je bil, braniti domove in ne neusmiljeno pobijati partizane, med katerimi je bilo mnogo zaslepljenih — posebno tu na Primorskem.

Po končanem raportu sem izvedel, kako se imenuje novi komandant. Prepričan sem, da je še živ, saj me je pred leti obiskal v Bariločah; piše se Langus Milan, in je bil po končani vojni v taborišču Eboli v južni Italiji moj profesor fizike v taboriščni gimnaziji.

Za oficirja se je izvežbal v obmorskem mestu Devinu, in ko so ga imenovali za komandanta v št. Petru, je pripeljal s seboj še dva druga izvrstna borca primorskega porekla. Prejšnjega komandanta, katerega ime na se ne spominjam, pa so prestavili v pisarno v Trst.

Imel sem občutek, pravtako ostali borci desete čete, da se bo popolnoma spremenila naša taktika in da bo zavladala stroga disciplina, kar nam je prihodnost potrdila.

Čez dva dni smo doživeli novo presenečenje. Okoli polnoči se je pojavil pri stražarju naš soborec Jaka, po poklicu čevljar, doma iz št. Petra. Na sebi je imel samo spodnje hlače in majico in seveda bos. Pobegnil je od partizanov, ko so ga imeli zaprtega v šoli Zagorja. Poleg uniforme pa so mu manjkali tudi zobje, ki mu jih je izbil komandant iz jeze, ker sem mu ubil edinega konja, ki ga je imela ta brigada, in ga je seveda on jezdil. Po pravici povedano, v tistem trenutku napetosti spopada nisem videl nobenega konja, skoraj sigurno so ga zadeli moji zadnji strelji. Prav tako mi je zaupal, da so mojega sošolca iz Ljubljane po kratkem izprehodu ustrelili v tilnik in si seveda prilastili njegovo uniformo in obutev. Ostalim trem pa so prizanesli, ker so bili primorski prostovoljci, ki pa so ob prvi priliki pobegnili in znova vstopili v našo četo tik pred odhodom v Vipavsko dolino.

(Sledi)

ČISTKA BI MORALA BITI

"MLADINA" št. 12 (25. 3. 1988)

Franc Kržišnik-Ris, partizanski aktivist in borec Šercerjeve brigade ter XIV. divizije Borisa Kidriča, danes besni. Med množico telefonskih klicev, ki jih ob kampanji proti Mladini sprejema vsak dan njeno uredništvo, je bil Risov klic najbolj neposreden. Partizan od leta 1942, pripadnik nekdanje Vojske državne varnosti, kasneje pa oddelka OZNE za Slovenijo je med svoj srd nad dogajanjem v JLA in v družbi vpletal pripovedi o partizanstvu, o privilegijah skorumpiranih funkcionarjev, o nekdanjemu borčevskem idealizmu in njihovi sedANJI zagrenjenosti. Vse to prav v času, ko so tudi organi ZZB NOV gromko točkli po Mladininem bogokletstvu, izdajstvu itd. Francu Kržišniku tako kot mnogim njegovim bojnim tovarišem, ki s simpatijami pišejo temu odpadniškemu časopisu, ne preostaja drugega, kot da še naprej partizani med vrstami nekdanjih partizanov. Toda, pravi Kržišnik, devetdeset odstotkov nekdanjih borcev NOV je poštenih ljudi, deset odstotkov pa se jih je „povampirilo“. Tudi matematika nima več takšne teže, kot jo je imela nekoč.

● Zakaj ste se s svojimi kritičnimi pripombami na položaj v Jugoslaviji obrnili prav na Mladino, zakaj ne na svoje nekdanje tovariše borce, ki so danes na visokih položajih?

Kržišnik: Zato, ker sem videl, da pišete pošteno in objektivno in da se v resnici borite za to, da bi se nekaj ustvarilo, da bi se izboljšal standard proletariata v vsej Jugoslaviji. Na svoje tovariše iz NOB se ne morem več obrniti. Maček bo star osemdeset let. Viktor Avbelj je skromen, toda tudi njega so že enkrat odžagali. Kljub temu pa prav po njegovi zasluzi stoji termoelektrarna v Šoštanjju. To je še iz časov, ko je bil predsednik Izvršnega sveta. Tudi Stante in Kavčič sta bila skromna in poštena, pa še koliko je bilo takšnih, toda deset odstotkov nekdanjih borcev se je povampirilo. Vse so izkoristili, družbo pa so pripejajali tako daleč, da je danes v dolgovih.

● Ko ste nam telefonirali, ste govorili o JLA in malverzacijah v gospodarstvu. Kaj vas danes najbolj prizadene?

Kržišnik: Moti me to, da mladi ne služijo vojaškega roka v svojih republikah tako, kot so nam včasih govorili. V partizanih so nam poveljevali v slovenščini. Kljub temu, da smo bili lačni, utrujeni, da smo spali v gromovju, smo razvili svojo zastavo in peli „Naprej zastava slave, naj bo

junaški kri...“ Še danes znam to pesem na pamet. Lepa je... Ne vem, če bi bilo prav, da bi bila danes Zdravljica slovenska himna, končno pa bi lahko imeli tudi dve himni, če ne bi bilo druge poti.

Moti me tudi to, da se krade po podjetjih, da povsod goljufajo, nihče pa za to ne odgovarja. Zakaj nekoga, ki ga razkrinkajo, ne postavijo pred sodišče, zakaj ga ne obsodijo? Pri tej ali oni aferi nihče ne ukrepa, vse se ‚zatuša‘. Ali to pomeni, da so vsi podkupljeni? Ni še tako dolgo, ko sem se o tem pogovarjal z narodnim herojem. Vprašal sem ga o njegovem mnenju o tem, kaj se bo zgodilo. Ni mi vedel odgovoriti. Pravi, da so nas v revščino pripeljali takšni gospodarji, kot so. Pa sem mu rekel: „Jože, drži, kar praviš.“ Za vse te lumparije, utajitve, kraje naj bi bili krivi borci, resnici pa so ti lopovi danes stari petinštirideset, petdeset let.

● **Kdo je po vašem mnenju odgovoren za takšen položaj?**

Kržišnik: Kdo je odgovoren? Centralni komite, Izvršni svet... Zakaj so zvezali roke policiji? Njena poročila dobijo v roke vsi. Zakaj je bil red, ko je bil še Ranković? Nočem ga zagovarjati, toda on je bil idealist, bil je skromen. Pa Stane Rozman... Hudo mi je, ko vidim tisti spomenik na vogalu šubičeve, na katerega lahko vsak pes ščije. Ali ni bilo dovolj, če bi mu postavili skromen spomenik zraven Borisa Kidriča?

Zakaj niso v čast generaju Maistru streljali salv v Mariboru? Učenci osnovne šole Unec smo ga večkrat obiskali. Rekel je: „Fantje, ta meja ni prava. Naša meja je na Piavi. Tam na Piavi, tam so naše meje, tam je naša kri. Tudi Koroška bo nekoč še naša. Umakniti smo se morali zaradi drugih.“ Pa ni hotel povedati, zaradi koga. Prepričan sem, da če bi to naredil kakšen drug general, bi v Mariboru streljali salv, ker pa je bil to slovenski general, jih niso. Kaj pa bi bile tiste tri salve za častni vod!

● **Kaj bi bilo po vašem mnenju potrebno storiti, da bi se naš položaj izboljšal?**

Kržišnik: Ne vem, vsi borci smo razočarani. Čistka bi morala biti. Takšen bi moral priti, kot je bil Tito ali kot je danes Gorbačov. Štrajk tu, štrajk tam, ves ugled smo zgubili s tem. Slutil sem, do česa bo prišlo, ko bo umrl Tito. Vsi samo grabijo, za svoj žep skrbijo in politizirajo. Koruza in pesa ležita po poljih, nobenemu ekonomistu ali vojski pa ne pride na pamet, da bi jo vojaki iz kasaren pobrali.

● **Ali ste prepričani, da bi bilo danes drugače, če bi Tito še živel?**

Kržišnik: Mislim, da se to, kar imamo danes, ne bi nikoli zgodilo. Tita so vsi varali, povsod so mu prikazovali vse najlepše, dejali so pa po svoje, te barabe. Nazadnje pa smo mi, borci, krivi.

● **Kako pa gledate na Zvezo komunistov danes? Ali je to ista partija kot je bila med vojno?**

Kržišnik: Ne, to ni več ista partija. Če si hotel biti skojevec, si moral jurišati na bunkerje, kasneje si postal kandidat za sprejem v partijo in šele nato so te sprejeli.

Iz partije sem izstopil že 64. leta, ko so nas odžagaali. Več kot petdeset so nas iz sekretariata za notranje zadeve poslali v pokoj. Pa je bilo

med nami veliko poštenih ljudi. Kot govorijo, bi morala biti partija odgovorna za položaj v Jugoslaviji, ni pa sposobna, da bi kaj spremenila, ker je izgubila ves ugled. Včasih je bila partija čista, danes pa je skorumpirana. Nihče ne more biti v njej zato, da bi prišel na visok položaj. Komunist moraš biti z dušo in telesom in glavo moraš dati, če je to potrebno. Če ne bi bilo delavskega razreda, tudi drugi zgoraj ne bi živeli.

● **Menite, da danes še lahko zaupamo politikom?**

Kržišnik: Nikomur več ne zaupam. Zaupal bi le še Bučcu ne glede na to, da je v Afriki streljal slone. Dalekoviden kot je, mi je rekel: „S to mafijo se ne morem več boriti.“ General Dolničar, ta, ki je ujel von Lehra, je komaj čakal, da se vrne v Slovenijo.

● **Zakaj pa organizacija borcev ni bolj konkretna in ostra v svoji kritiki?**

Kržišnik: Saj protestira. Zaradi tistih mercedesov, o katerih ste pisali, sem sam naredil rabuko. Zakaj mora pri Emoni čepeti ta voluhar, ki vleče fajfo in prejema generalno pokojnino? Nobenega svetnika ne potrebujejo! Ali ne bi bilo bolje, če bi ta denar razdelili?

Organizacija borcev protestira, toda nihče ne more prebiti ledu. Zdi se, da so vsi povezani. Ljudje so popolnoma razočarani. Vsak dan je kaj novega. Živčen postanem, ko gledam televizijo.

● **Kaj od tistega, za kar ste se borili med vojno, se je danes v Jugoslaviji izpolnilo?**

Kržišnik: Kaj se je naredilo? Veliko novih stanovanj se je zgradilo. Po osvoboditvi smo delali udarniško na Pšati, v Dobrem Polju, na Borovnici. Veliko od tega, kar se je naredilo, pa so nekateri pokradli. Pred dnevi pa, ko smo imeli sestanek zaradi Mačkovega jubileja, se je izkazalo, da njegova kuharica še danes nima stanovanja. Povsod ji zamaka, vse ji pušča. Sofer, ki ga je vozil štirideset let, ima tudi skromno pokojnino.

● **Ali je bilo vredno boriti se za to, kar imamo danes?**

Kržišnik: Vredno je že bilo, toda ne za to današnjo lumparijo. Če bo treba, se bomo še enkrat borili. V Jugoslaviji smo držali 35 nemških divizij. Če bi te odšle na rusko fronto, ne bi bili danes tukaj, kjer smo.

● **Ali imate zaradi udeležbe v NOB kakršnokoli ugodnost, kakršnekoli privilegije?**

Kržišnik: Da, imamo privilegije, namreč to, da so nam ukradli eno pokojnino. Devetdeset odstotkov borcev nima nobenih privilegijev; imajo jih le tisti, ki so še danes pri koritu in ki ne dajo prostora mladim zato, ker imajo še veliko masla na glavi. Največ med njimi je majskih herojev.

Tako tudi jaz nimam nobenega privilegija. Samo pokojnino sem dobil. Imam tudi možnost, da grem v zdravilišče. Pri vožnji z avtobusom in vlakom imam 75% popusta, pri vožnji z letalom pa 50%. Nobenega od teh popustov še nisem izkoristil, nikamor nisem šel. Šestkrat sem se sešel, iz kleti sem šel v klet. Za stanovanje sem prosil generala Jako Avšiča — naj mu bo večna slava!! — pa mi je odvrnil, da ga nima. Med sedemdesetimi zaplenjenimi hišami, ki so prešle v ljudsko premoženje, sem si iz-

bral najslabšo. Petnajst let sem jo odplačeval. Ko so jo pričeli podirati, smo z družino doplačali in kupili novo stanovanje. Pa sem se spet selj...

● **Potrdila o udeležbi v NOB se danes mnogokrat zlorablajo, Partizanstvo dokazujejo tudi tisti, ki so šli v vojno spomladi leta 1945. Kako gledate na to?**

Kržišnik: To je navadna svinjarija. Takšne ljudi bi dal pred sodišče ali pa bi izvedel revizijo vseh borcev v Jugoslaviji.

● **Ali niso za to odgovorni tudi tisti borci, ki so pripravljani pričati o udeležbi nekoga drugega?**

Kržišnik: V Črni Gori, v Makedoniji in na Kosovu je takšnih primerov veliko, v Sloveniji pa vsak že gleda na to, kaj lahko in kaj ne. Toliko ponosa imajo.

● **Oglasili ste se nam pravzaprav v zvezi z našim pisanjem o prodaji orožja in gradnji vile za Mamulo. Kaj menite o tem?**

Kržišnik: S tem, kar pišete, se popolnoma strinjam. Gnusilo se mi je po tem, ko sem vaš članek trikrat prebral. Prav je tako. Kdor gre v armado, naj služi za armado, ne pa da fante izkoriščajo za svoje namene. To ni napad na revolucijo, to je razkinkavanje izkoriščanja človeka po človeku in armade v koristoljubne namene.

● **Toda različni organi ZZB NOV so Mladino zaradi takšnega pisanja napadali!**

Kržišnik: Mogoče so jim prikrili resnico ali pa niso bili popolnoma obveščeni. Za vas pa vem, da ste v sedmi številki dobili natančne informacije, vem, da ste iskali človeka na tisti šoli, ki se je bal govoriti o tem. Tudi neka zgodovinarica, ki je pisala v vaš list, mi je pripovedovala, da so jo kasneje zaradi tega šikanirali.

Sicer pa menim, da bi lahko imeli naši vojaki boljše uniforme, če že dajemo toliko denarja za armado. Pri tem bi se morali zgledovati po Zahodu. Ta 'čoja' je zanič. Enake uniforme imajo že od osvoboditve. Po drugi strani pa so mladi oficirji, posebej tisti iz drugih republik, domišljavi: „Ja sam nešto, ti nisi ništa.“ Slovenec pa ni rojen za vojsko. Rajši dela in gleda, da bo nekam prilezel. Saj se razumemo, a ne? Oni spodaj pa so bolj usekani na uniforme. Naše oficirje so upokojili že leta 1952. Zakaj je bilo to potrebno, se še danes ne ve.

● **Menite, da armada potrebuje novo, sodobno in drago oborožitev?**

Kržišnik: Po mojem mnenju je ne potrebuje. Kaj pa bomo z nadzvočnim letalom. Sedem meja imamo. Po moji logiki pride pri nas v poštev samo diverzantsko vojskovanje, še posebej v Sloveniji. Če nas napadejo s sedmih strani, ne vem, kaj bomo počeli. Nisem proti armadi. Kaj nam bodo helikopterji in nadzvočna letala, komu so potrebni? Da jih bomo spet prodajali? Pred leti, ko je šlo orožje v Alžirijo, so nam ga zaplenili, vse pa je ostalo v tajnosti. Če smo neuvrščeni in nevtralni, ne smemo nikomur prodajati orožja. Litostroj je prišel na kant', za Indonezijo pa je delal topove. Zakaj je bilo to potrebno? Neuvrščeni ne smemo nikogar podpirati, samo za mir v svetu se lahko borimo. Orožje pošiljamo povsod.

Kdo je pa nas videl v tistih štirih letih, ko smo erkavali, ker nismo imeli hrane. Kot intendant bataljona sem se tri dni opletal po Gorskem Kotarju, kljub temu pa smo se borili z divizijo Princ Eugen.

Tega ne morem razumeti. Nemcev je bilo dvaindvajset tisoč, nas pa tisoč tristo. Škoda je nekaterih revolucionarjev, posebej Kavčiča, Kidričevega pogreba pa ne bom nikoli pozabil. Tito je takrat rekel: „Dragi Boris, zapuščaš me. Devetnajst let sva skupaj delala, danes pa ni človeka, ki bi te zamenjal.“ In res ga ni bilo. Kidrič je bil ekonomist. Celo noč je delal. Kava in cigarete, to ga je neslo. Potem pa je dobil levkemijo. Še v časih partizanstva je nekatere zmerjal z „biciklisti“. To, kar je rekel Pirnat v Črnomlju leta 1944, drži: „Iz krvi mladih partizanov se je rodila nova buržoazija.“ Res se je.

● Na začetku pogovora ste omenili, da vas moti, ker Slovenci nimamo svoje vojske. Koliko se je o nacionalnih armadah govorilo med NOB?

Kržišnik: Hja, leta 1944 se je o tem govorilo, več kot eno leto se je o tem govorilo, vse do osvoboditve. Vsa povelja so bila v slovenščini. Vsi komisarji so nam govorili, da bo vsak državljani služil v svoji republiki. Če bi vsak služil vojaški rok v svoji republiki, bi bilo to ceneje. Vojaki bi lahko imeli več obiskov, večkrat bi lahko odšli domov. Zakaj moramo ravnati Slovenci govoriti drug jezik? Ali smo tako „brihtni“? Štirideset let so pri nas oficirji, s Slovenkami so poročeni, slovensko pa ne govorijo. V hecu sem jih zafrkaval, da morajo v slovenske večerne gimnazije, zdaj pa me ne pogledajo več. Pa nič zato.

MIRAN LESJAK

Iz nekega pisma iz Slovenije . . .

Nobenega dvoma ni, da zadnjih nekaj let ljudje nikjer na svetu ne kritizirajo toliko kot ravno v Sloveniji. Začelo se je z iskanjem resnice o pokolu domobrancev, kar je po skoro štirih desetletjih bruhalo na dan kot vulkan in sprožilo plaz čez vsa področja družbenega življenja. Splošno mnenje tako notranjih kot zunanjih opazovalcev je, da se krize ne da več zaježiti, ostaja samo vprašanje, ali bo ta pretres privedel v demokracijo ali pa povzročil novo revolucijo. Molimo, naj Bog po zasluženju po nedolžnem prelite krvi narodu pošlje ljudi, ki ga bodo v tej stiski prav vodili. Da je položaj v domovini resen, verjetno veliko bolj resen in dozorel, kot ga mi v daljnem svetu moremo predvideti, naj nam pove najnovejše pismo. (Zgornje je moja pripomba. S. P.)

Odlomek iz pisma:

Kranj, 17. 12. 1987

Dragi!

...

Z obiskom si me zelo prijetno presenetil. Nisem si mislil, da boš še kdaj prišel. Upam, da ni nazadnje. Še zlasti, ko

si sam videl, da se nimaš česa bati. Stvar se je nekoliko spremenila: zdaj se oni bojijo. Dogajajo se čudne stvari. Nastalo je čudno vzdušje. Povsod je čutiti nemir, nezadovoljstvo, grožnje, na drugi strani pa apatičnost. Nihče več ne verjame besedam. Teh imajo že vsi čez glavo. Vsak dan doživljajo tisto, kar so pripisovali samo kapitalističnemu svetu: štrajke. Predvčerajšnjim v Ljubljani (Litostroj), včeraj v Novem mestu, na Ravnah, danes v Murski Soboti, jutri... Delavci zahtevajo 30%, 50% povišanje plač. In uspejo, dajo jim, da pogasijo požar. Samo, ali bodo prihodnji teden še dali, in od kod? Kako bodo krotili maso, množice, ki že zdaj težko živijo, pa bodo še težje. Saj veš, kako je v inflaciji: izgublja tisti, ki ima najmanj, dobi pa tisti, ki ima že zdaj preveč. Inflacija pa raste, težko jo je dohajati. Vodstvo pa sestankuje, napoveduje, obljublja, ljudje pa jim ne verjamejo. Kako malo velja njihova slava! Mislili so, da bo šlo vedno na juriš, z lažmi, goljufijami, da se bodo lahko v nedogled okoriščali in živeli na tuj račun. Stvar gre h koncu. Ljudje so začeli nanje kazati s prstom, zahtevajo odstopa, oni pa sestankujejo in se pripravajo med sabo. Stolčke si podajajo po tekočem traku, zlasti v Srbiji. Pisatelji in časniki pišejo, vse pišejo, nihče se več ne brani. Očitajo jim grehe za 40 let nazaj, oni pa so tiho kot paglavec, ki ga dobiš, ko ti hruške krade. Glasni so zlasti mladi, ki so v največji stiski.

In kaj to pomeni? Vem, da bi me spet to vprašal. Pa ti spet povem, da nič velikega ne pomeni. Samo revščino, nazadovanje; svet bo šel naprej, mi pa ga bomo gledali čez plot. Ko bo mera polna, se bodo za kratek čas na stežaj odprli zapori, strah bo spet v kosteh in red bo tu. Stara, a preizkušena metoda. Človeka obide žalost, ko o tem razmišlja. Zakaj morajo biti kaznovane cele generacije zaradi bedakov, ki so na oblasti? 40 let iščejo sovražnika, zdaj pa so končno ugotovili, da so sami največji sovražnik. Če bi bili deset let v vojni, ne bi moglo biti gospodarstvo tako na psu, kot je zdaj. In ker je na psu gospodarstvo, je na psu vse ostalo. Velikokrat se sprašujemo, v čem so Avstrijci boljši od nas. Ali so bolj pametni, bolj pridni od Slovencev, je njihova domovina lepša, bogatejša, da jim gre tako sijajno? Vse imamo, le pametnih ljudi ne na oblasti. To je šiba božja, ki nas bo spremljala do konca. Za mojo in še kakšno generacijo ni rešitve. Še dobro, da ni povsod tako, ker sicer bi nastopila katastrofa za vse človeštvo...

Preberi in povej drugim, kako je doma... v obljubljenem „raju“...

Nikolaj Tolstoj

MINISTER IN POKOLI

(Nadaljevanje)

BEG NARODA

„Nobenega dvoma ni... da morajo biti (jugoslovanske protipartizanske sile) razorožene in poslane v begunska taborišča. To je edina rešitev.“ (Izjava Winstona Churchilla Siru Orme Sargentu, namestniku sekretarja Zunanjega urada dne 29. aprila leta 1945.)

Novico o nemški kapitulaciji je radio poročal ravno, ko se je britanska šesta armada prebijala čez Predilski prelaz iz Italije v Avstrijo in prvič stopala na ozemlje premaganega Tretjega rajha. Vročje sonce je pripekalo na dolge kolone tankov in kamionov, ki so se višji nad strmimi alpskimi dolinami in izginjali v hladne tunele, pa se spet prikazali v dnevnih svetlobi. Na avstrijski strani je neki hudomušnež postavil veliko stisnjeno pest — divizijski simbol. Njen elektrificirani pačec se je veselo premikal gor in dol. Za Britance je bila vojna končana in izgledalo je, da se je tudi v Avstriji ljudstvo oddahnilo, ko je prišel konec. Lepe, dobro oskrbovane kmetije med cvetočimi nasadi so oznanjale, da je vendar spet prišel mir in zadovoljstvo.

Toda, ko je bil en del sveta osvobojen, je drugi del drsel v razdejavnje. Petdeset milj južno od Beljaka, prvo mesto, ki so ga zasedle angleške čete, leži Ljubljana, glavno mesto severne jugoslovanske province Slovenije. Tam je isto majsko sonce sijalo na grozo in obup, ko se je ves narod tresel v strahu, da mu grozi iztrebljenje. Bele, modre in rdeče zastave neodvisne Slovenije so visele na javnih poslopijih, pa nihče ni vedel, koliko časa še bodo. Nacistična nemška zastava je tudi še malodušno visela na rumenem poslopiju na Kongresnem trgu. To je bil Kazino, kjer je nemška vojaška vlada preživljala svoje zadnje dni. Dve leti prej pa je bil zaseden po italijanskih zasedbenih oblasteh. In izgledalo je, da ga bodo v nekaj dneh obiskali spet novi zmagovalci. Tuji bombniki so kot po navadi še vedno brneli v zraku, a nič več jim ni sledil odmev bližajočega se artilerijskega ognja.

V ponedeljek 7. maja popoldne je mimo Uršulinske cerkve sredi Ljubljane pripeljal avto in se ustavil pred Kazinom. Izstopil je ruski oficir in stekel po stopnicah navzgor. To je bil polkovnik Anatolij Ivanovič Rogozhin, ki je včasih služil carju Nikolaju II., zdaj, 27 let po smrti svojega vladarja pa je poveljeval Ruskemu korpusu, zadnjemu ostanku stare ruske carske armade. Že samo obstoj te edinice po drugi svetovni vojni je značilno časovno nasprotje. Rogozhin je bil v velikih težavah, kako naj

generalu Reiserju,* poveljniku Ljubljanskega vojaškega okrožja razloži, v kakšni nevarnosti je njegova edinica.

Rogozhinu stiska bližajočega se razpada ni bila nič novega. Po ruski revoluciji je služil silam, ki so brezuspešno poskušale ovreči boljševiško diktaturo. Ob koncu ruske civilne vojne so ostanke premagane Wranglove Bele armade rešili Britanci in Francozi s Krima. 135 tisoč teh odločnih protikomunističnih ruskih borcev je bilo prepeljanih v Gallipoli in potem interniranih na otoku Lemnos. Po velikem trpljenju zaradi pomanjkanja, tifusa in griže je večina vendarle našla zatočišče v raznih evropskih deželah.

Predno pa so se razšli po svetu, jih je Wrangel opominjal, da je vojna z boljševiki začasno končana, a napor se bo začel v drugačni obliki. Rusi so obdržali zvezo s svojo centralno komando v Parizu in hranili svoje energije za dan, ko bo svetovna in notranja ruska situacija dovolila, da se spet povzame boj proti brezbožnim boljševikom.

Več balkanskih držav je z veseljem sprejelo svoje slovanske brate, najbolj med vsemi pa novoustvarjena kraljevina Jugoslavija. Kralj Aleksander ni sprejel samo beguncev, ampak tudi dve kompletni diviziji, kateri je vključil v redno vojsko in jim dal njihov lastni kadetski odsek, artilerijsko šolo in druge administrativne oddelke. Jugoslovanska gostoljubnost in radodarnost je bila upoštevana in povrnjena, ko so v aprilu 1941 Nemci vdrli v Jugoslavijo in so komandanti teh Belorusov, med njimi polkovnik Rogozhin, takoj ponudili svojo pomoč jugoslovanski visoki komandi. Vendar pa je država pred Nemško premočjo tako hitro razpadla, da rusko sodelovanje niti ni prišlo v poštev.

Po nemškem vdoru v Rusijo je jugoslovanska komunistična partija (JKP) pod vodstvom Josipa Broza-Tita začela zbirati upornike proti nemškim in italijanskim okupatorjem. Vendar pa je bil njihov glavni cilj naperjen proti večini jugoslovanskega prebivalstva, ki je bilo prav tako odločno nasprotno komunizmu kot nacizmu. Naravna in neposredna tarča pa so bili ruski emigranti, proti katerim so Stalinovi špijoni vodili boj že skoro celo generacijo. Ni dolgo trajalo in že so partizani pomorili več sto Rusov, družine, ki so živele na deželi pa so morale iskati zavetja v večjih mestih.

Ker so se napadi nadaljevali in so se Rusi bali, da jih bodo komunisti popolnoma iztrebili, so zaprosili Nemce za dovoljenje, da se za lastno varnost smejo oborožiti. Tako je bil ustvarjen „Ruski korpus“. Pogoj je bil, da se ta sila uporablja samo proti skupnemu sovražniku — komunistom, ne pa proti zapadnim zaveznikom. Pod nemškim pokroviteljstvom so varovali važne naprave pred sabotžo in gverilskimi napadi. Leta 1944 pa je Ruski korpus postal redna vojaška enota, ki je bila v njih lastno zadoščenje večkrat zapletena v boje z Rdečo armado.

Zrtev je bilo veliko. Od 12.000 mož ki so vstopili 1944, jih je v maju

* Pravilno: gen. Rösener. — Op. ured.

1945 ostalo samo še 3.500. Njihov poveljnik, general Steifon je nepričakovano umrl za srčnim napadom in njegov naslednik, polkovnik Rogozhin, je bil postavljen pred težko nalogo, kako rešiti svoje moštvo preden jih ujamejo in likvidirajo Titovi partizani.

To je bil problem, katerega naj bi Rogozhin skušal razložiti trdovratnemu nemškemu generalu Reislerju, komandantu Ljubljanskega vojnega okrožja. Splošna nemška vdaja je bila neizogibna. V resnici jo je general Jodl tisto jutro že podpisal v Rheimsu. Rogozhinova dolžnost pa je bila, da obvaruje svoje moštvo pred komunisti.

„O kaki predaji ni govora!“ je dejal Reisler odločno. „Ostanemo tu. Boj gre naprej.“

Toda naslednjega dne je Reisler izginil in Rogozhin je bil informiran, da se bo Nemčija prihodnji dan ob 4. uri zjutraj vdala na vseh frontah. Vse zavezniške sile so se z vso hitričo pomikale proti Avstriji. Čez Karavanke naj bi šle preko Ljubeljskega prelaza, nato pa proti Celovcu na Koroško. Rogozhin je bil postavljen za poveljnika vseh ne-nemških enot, ki so se umikale. To so bili trije polki srbskih kraljevih prostovoljcev pod poveljstvom polkovnika Tatalovića, Slovenska domobranska vojska pod generalom Krenerjem in 500 mož polka Varjag, ki je bil sestavljen po večini iz bivših sovjetskih Rusov in so spadali v takozvano Vlasovo armado (Rusi, ki so služili v nemški vojski). Vsi ti so imeli dovolj vzroka, da niso hoteli pasti v roke komunistom. Srbski polkovnik Tatalović je sprožil misel, ki je kmalu prevzela poveljnika tudi drugih protikomunističnih enot; kakšno stališče bodo ameriško-angleške sile zavzele do moštva, ki jih vodijo oficirji v nemških uniformah? V takem položaju je bil Rogozhin in njegova armada, dočim so bili Srbi še vedno v uniformah kralja Petra II,* ki je bil eden od zaveznikov.

Vendar pa to ni bil čas, da bi se prepirali o takih malenkostih. Glavno je bilo, čim hitreje priti čez hribe in doseči sorazmerno varnost na avstrijskem ozemlju. Pozno popoldne, 9. maja, se je kolona začela pomikati od Ljubljane proti severu. Ruski korpus je neposredno sledil nemški motorizirani enoti, ki je imeła nalog onemogočiti eventualni poskus Titovcev, če bi nameravali zapreti izhod.

S tem se je evakuacija pričela. To ni bil izključno vojaški umik in smrtna nevarnost ni grozila samo četam, ki so se umikale. Strah in obup se je po vsej Sloveniji polasčal tudi civilnega prebivalstva. Predobro so vedeli, kakšna bo njihova usoda, ko bodo v deželi prevzeli oblast komunisti.

Slovenci so majhen a ponosen narod, po številu en in tričetrt milijona. Po veliki večini so mali posestniki in kmetje, odločno katoliški in po večini miroljubni, z razliko od bojevitih sosedov Hrvatov in Srbov na jugu. Pred ustanovitvijo jugoslovanske države niso imeli nobene politične zveze s Srbi ali Hrvati. Skozi dolga stoletja so bili konstitucionalni del

* Srbski dobrovoljci so imeli svoje uniforme (Op. ur.).

zahodne Evrope in zahodne civilizacije z ukoreninjeno tradicijo zaupanja v upravno in sodno svobodo. Kljub temu pa so po večini, in to v nasprotju s Hrvati, z navdušenjem pozdravili zvezo z jugoslovansko državo in bili po večini zvesti Karadjordjevičevi dinastiji.

Po nemški okupaciji je bila Slovenija razdeljena med Nemčijo, Italijo in Madžarsko. Hitler je ukazal, da se severni del temeljito germanizira in je kot žrtev tega procesa v nacističnih taboriščih izginilo 50.000 Slovencev. Pregarjanje je bilo tako nečloveško, da se je celo guverner italijanskega okupacijskega ozemlja pritožil, da je postopanje Nemcev s prebivaštvom hujše kot kruto. Ropanja in morije so na dnevnem redu. Cerkve in samostane ropajo in zapirajo. Slovenski odpor proti zasedbenim silam je bil temu primerno oster in veliko število Nemcev in Italijanov je izginilo pod roko raznih odporiških grup.

Ko pa je izbruhnila vojna med Nemčijo in Sovjetsko zvezo, je bilo trpljenju slovenskega naroda dodano še novo, strašno breme: Komunistična Osvobodilna fronta (OF) je začela v pokrajini svojo lastno civilno vojno... Tu ne smemo pozabiti, da je Komunistična partija do dne, ko se je začela vojna med Nemčijo in Sovjetijo, glasno nasprotovala vsakemu sodelovanju z „imperialistično borbo med bogataškimi zahodnimi silami in Nemčijo“. Po 22. juniju 1941 pa so svoje stališče popolnoma spremenili; so pa vseskozi poudarjali, da je njihov boj usmerjen bolj v korist sovjetskih interesov, kot pa v korist njihove lastne domovine.

Prvenstveni namen partije je bil, uničiti vsako opozicijo; tako da bo z revolucijo lahko prevzela oblast takoj, ko bo okupator pregan in se vojna sreča obrne. Metode Partije niso bile ravno rahločutne, pač pa v skladu z Leninovim naukom, naj komunisti „gazijo v umazaniji do kolena, če je to potrebno, se po trebuhu plazijo v svinjariji in gnoju, če hočejo v tem boju zmagati in doseči cilje komunizma“.

Od samega začetka je bilo civilno prebivaštvo brez milosti terorizirano. 4. decembra 1941 so slovenski partizani ubili Fanuša Emerja, prominentnega voditelja odporiškega gibanja, ko so ga zvalili v zasedo. Podobni primeri so se množili in se računa, da je v letih 1941-1943 padlo preko 2.000 žrtev.

Izgledalo je da je bil namen vsega tega v glavnem ta da se ustvari splošni občutek strahu in terorja kot na primer v zgodnjem poletju 1942 ko je bilo v Sodražici zaklanih 16 ciganov med njimi dva otročička. Na splošno pa je bil teror naperjen na ljudi zato da bi podpirali partizane. 13. maja 1942, na primer, so partizanski morilci mučili in nato do smrti zabodli Zavodnikovo družino v Bistrici v Mirenski dolini (očeta, sina in 28-letno hčerko). Nekaj dni pozneje je ista usoda zadela Uhernikove v Mirni. Ta hčerka je bila stara komaj 14 let. 3. junija je bila do smrti pretepena noseča učiteljica Ivanka Novak, v maščevanje, ker se je njen mož umaknil v Ljubljano.

To niso bili posamezni primeri nesmiselnega in neodgovornega nasi-

lja, ampak načrten pritisk na ljudstvo, da bi jih orisili sprejeti komunistično oblast pred kakim drugim odporniškim gibanjem. Tega so se ljudje dobro zavedali.

Najbolj znan slovenski komunist je bil Edvard Kardelj, član Politbiroja in dograjen komunistični teoretik. Njegov fanatizem je postal odvraten celo MacLeanu, ki je bil naklonjen partizanski ideji. Ta je pozneje zapisal sledeče:

„Eden najvažnejših Titovih sodelavcev je bil Edo Kardelj, majhen, čokat, bledoličen, črnolas Slovenec pri zgodnjih 30-ih letih, s kovinsko obrobljenimi očali in malimi, črnimi brki. Izgledal je kot podeželski učitelj in to je v resnici tudi bil. Kot sem ugotovil, je bil on teoretik partije in izveden marksistični dialektik... Bilo je veliko vprašanj o teoriji in praktičnem poslovanju komunizma, na katera sem zmeraj želel dobiti odgovor. Zdaj se mi je nudila prilika. Kardelj je imel odgovor na vse. Pogovor z njim te je prevzel. Nikdar ga nisi mogel ujeti ali ueziti. Bil je povsem odkrit, logičen in nerazburljiv: Zmešnjava, umori, prevara, zvijačnost — da, to je vse res. Take stvari se pod komunizmom godijo, so lahko celo del komunističnega načrta — je pa le vredno in dober konec bo opravičil način... Prišel bo dan, ko bodo prodrli. Prišel bo dan, ko bodo njihove težave izginile; nasprotniki bodo odstranjeni; ljudje bodo podučeni; komunistična doba bo ustvarila boljši in srečnejši svet. Takrat ne bodo več potrebni strogi ukrepi. On morda vsega tega ne bo dočkal. Je pa pripravljen, kakor so tudi vsi drugi, ne samo sam izgubiti življenje, ampak tudi žrtvovati vsakogar in vse, kar mu je milo in drago, za ideal, ki si ga je izbral, in je tudi pripravljen likvidirati vsakogar, ki mu stoji na poti. Take žrtve in take likvidacije so potrebne za dobro človeštva. Ali je kje kak ideal, ki je vreden več? — In pogledal me je skozi svoja očala trdo in ljubeznivo...“

V septembru 1941 je Kardelj izdal proglaš, da bodo vsi, ki se Partiji upirajo, likvidirani. To ni bila prazna grožnja. Javno se je izrazil, da je bilo točno dve leti pozneje, v štirih dneh meseca septembra 1943 izbrisano s slovenske zemlje 700 belogardistov, ki so se 19. septembra pod obljubo amnestije vdali na Turjaškem gradu, in so bili pozneje pobiti (mnogi so bili prej tudi mučeni). K temu je Kardelj svojemu kolegu navdušeno dejal: „To jih bo pa menda že demoraliziralo.“

Dokumenti, ki so pozneje prišli v roke protikomunistom, pričajo, da je partija v resnici vpeljala politiko zagroženega terorja. Odredba št. 80, izdana v Šercerjevem partizanskem bataljonu, obvešča duhovnika, ki je služil kot posrednik, da bodo vsi talci v njihovem taborišču ubiti, če se ssem imenovanih vaščanov ne javi z orožjem. Naslednjega dne je politko-

misar Novak, ki je bil komandant v istem bataljonu, izdal odredbo, da morajo vnaprej vse partizanske novice točno izprašati, če res razumejo principe marksizma. Del te odredbe pravi:

„Vsi tisti, ki ne vedo dosti o zgodovini komunizma in zanje ne kažejo interesa, morajo biti likvidirani. Dosedanje statistike kažejo, da je 95% mladih rekrutov od 15. decembra pa do danes (3. februarja 1943) dezertiralo, in tega se ne sme več dopuščati. Te likvidacije se morajo vršiti tajno in boste vi sami poklicani na odgovor, če ljudje o tem zvedo.“

Seznami nasprotnikov, ki so bili določeni za likvidacijo, so se večali in so končno obsegali na tisoče imen. Te liste so bile najdene v vojaških akcijah in nekatere so bile tudi objavljene v slovenskem katoliškem tisku. Med določenimi žrtvami in v njihovih družinah so povzročile veliko strahu. In prav to je bil namen celotnega načrta.

Tudi po 22. juniju 1941 je bilo več slučajev, ko so partizani sodelovali z okupatorjem. Včasih s hudobnim namenom, ali pa tudi brez krivde, skoro nezogibno, če pomislimo na življenjske okoliščine v okupirani deželi. Vendar pa te zveze kažejo eno samo določeno smer: partizanom je bilo uničenje protikomunističnega elementa v Sloveniji veliko bolj važno kot pa operacije proti okupatorskim silam. Dne 23. decembra 1943, na primer, je znatna grupa partizanov napadla Kočevje, katerega je branila majhna, toda odločna četa domobrancev in nekaj nemških vojakov. Kljub hudim napadom partizani niso mogli prodreti, zato so se končno odločili, da pošljejo sla s ponudbo premirja. Listina se je ohranila in je bila pozneje objavljena. Vsebina sledi:

„Nemcem v Kočevju! Odvzemite orožje slovenskim domobrancem, naložite ga na vozove in pošljite preko mosta k nam. Če bo to storjeno, vam bomo naklonili amnestijo in boste ostali pri življenju.“

Partizani so hoteli obračunati s protikomunisti in ne z Nemci.

Poleg odkritih terorističnih napadov na slovenske ljudi, katere so upravičeno sumili, da sovražijo komunistično ideologijo, so partizani naredili načrt, ki bi delal čast Machiavellijevemu duhu. Proti koncu leta 1943 je partija poslala svojim članom navodila, kako infiltrirati in se postaviti v službo Nemcem, kvizlingom in četnikom in tam pospeševati partizanske cilje. To navodilo je tudi poudarjalo potrebo, da se vsi napadi in sabotaže proti okupacijskim silam pripišejo protikomunističnemu odporiškemu gibanju (četnikom) zato, da bo maščevanje, ki bo sledilo, padlo na njihove glave. Ta dolgo uporabljan način se je izkazal kot izredno iznajdljiv in uspešen, daši je bil skrajno nemoralen in nepatriotičen. Hitri napadi na Nemce in Italijane in še hitrejši umiki so načrtno izzivali brutalne represalije proti prebivalcem, ki so začeli sovražiti četnike in druge narodne grupe, ki so bile obdolžene teh napadov. Ponovno in ponovno je okupator uničil cele vasi, tako da mladim ljudem, ki so bili prvenstvena tar-

ča za vsa maščevanja, ni kazalo drugega, kot bežati v hribe, kjer so jih čakali partizani, da jih rekrutirajo. Neizogibna posledica tega je bila, da so rojalistične in nacionalistične odporiške grupe kazale proti okupatorju manj aktivnosti. Tako je neki srbski trgovec, ki je prišel v Istanbul, poročal, „da Mihajlović brani samo sebe, ker je pri njem zaščita ljudstva na prvem mestu, dočim je za komuniste glavna pomoč sovjetskemu režimu, katerega ogrožajo nemški tanki“. Mihajlovićev strah je bil upravičen: nemško maščevanje je bilo bliskovito in barbarsko.

Italijani so na partizanske napade reagirali tako, da so se poskrili po večjih mestih za močno obrambno črto, podeželsko ljudstvo pa pustili, da je partizanski teror preživelo kakor je vedelo in znalo. Situacija se je popolnoma spremenila 1943. leta, ko so se Italijani podali zaveznikom. Partizani, ki so bili (nasprotno od četnikov) vnaprej obveščeni o predaji, so izrabili priliko in si prilastili velike množine italijanskega orožja, ki je ležalo v italijanskih četnih arzenalih. Pogosto so jim pomagali komunistični simpatizerji v italijanski armadi. Tako so partizani čez noč postali znatna vojaška premoč, kar prej niso bili. Tanke in artilerijo, ki so jo dobili od Italijanov, so še naprej upravljali italijanski vojaki, ki so svojo zvestobo prenesli od fašizma k partizanstvu. Pri obleganju Turjaka v istem mesecu je bila obramba uničena z italijansko artilerijo, tanki in oklopniki, katere so upravljale čete v italijanskih uniformah.

Civilna vojna, ki se je doslej kazala v glavnem v posameznih raztresenih terorističnih dejanjih, je dobivala vse znake, da se bo razvila v pravo krvoprelitje. Po mestih in vaseh Slovenci niso bili deležni niti najmanjše zaščite okupatorskih oblasti in so morali sami gledati, kako se bodo branili.

V tem času so Italijani dali dovoljenje za ustanovitev Vaške straže, ki pa ni imela dosti več moči, kot da je opazovala in obveščala počasno italijansko policijo in vojsko.

Po italijanski predaji je bila Ljubljana takoj zasedena po nemški 71. Alpski diviziji. V mesto je pritisnilo večje število vaških stražarjev in drugih Slovencev, ki so bili prestrašeni zaradi partizanskih krutosti, in posebno po pokolu turjaških žrtev. Nemški komandant Raapke je odredil, da se vsi, obenem z italijanskim vojaštvom, razorožijo.

V tem kritičnem trenutku je ljubljanski župan, general Leon Rupnik, veteran stare Avstro-ogrske vojske, ki je bil med Slovenci vsesplošno spoštovan in ki je v tistem času predstavljal edino avtoriteto, ki je še delovala, stopil v stik z nemško oblastjo. Razložil jim je, da je Slovenija sredi civilne vojne in poudaril, da je v interesu vseh, če se nekomunističnemu prebivalstvu dovoli, da se samo brani. Nemci so bili presrečni, da so se iz te zmede lahko umaknili in so po kratkih razgovorih obljubili, da bodo Vaške straže ponovno oborožili, Sloveniji pa dali precejšnjo mero samouprave. General Rupnik je bil 22. septembra zaprisežen kot šef uprave Ljubljanske pokrajine, ki je postala za notranje zadeve samoupravna

pokrajina s svojo zastavo in uporabo slovenskega jezika za vse svoje posele. Vaške straže so postale redna milica pod novim imenom Slovenski domobranci.

Naravno je to vodilo v gotovo mero sodelovanja z nemško oblastjo, kar je Titova propaganda takoj izrabila. Ta kolaboracija je brez dvoma važen faktor, ki je pozneje vplival na Angleže, pa jo je vendarle treba gledati v pravi luči. Mednarodno pravo dopušča, da civilna oblast na zasedenem ozemlju nadaljuje svoje funkcije v soglasju z obstoječimi zakoni. V zasedeni Franciji in na Kanalskih otokih je policija in sodna oblast nadaljevala z vzdrževanjem reda, dasi bi lahko trdili, da je bila to pomoč okupatorju. Druga izbira bi seveda bila, da se sovražniku dovoli vzdrževati red s pomočjo prekega sode. Z zasedbeno silo, kot je bila Nemčija, in majhno deželico, kot je Slovenija, bi to v najboljšem slučaju pomenilo najbolj kruto zatiranje (na Gorenjskem so Nemci pomorili vsaj 50.000 Slovencev in enako število je bilo odpeljanih na prisilno delo v Nemčijo). V skrajnem slučaju pa bi lahko privedlo do uničenja slovenskega naroda, usoda, vse predobro znana v okupiranih deželah.

Tedaj je bilo prvič, da so bili domobranci oboroženi enakovredno partizanom in so hitro dosegli premoč nad nasprotniki. Vasi so bile zavarovane, boj pa se je uspešno nadaljeval v predelih, ki so doslej veljali za izključno partizanski teritorij. V enem letu so se partizani povsod umikali in so priznavali poraze, čeprav so v januarju 1944 prejeli veliko množino britanskega materiala.

Izkušeni in bistroumni angleški oficir Peter Moore je bil pozimi 1944-45 dodeljen Slovenskemu partizanskemu glavnemu štabu. Ko se je februarja 1945 vrnil v Italijo, je o situaciji takoj pripravil odkrito in izčrpno poročilo. Poudaril je, da je med partizani nizka morala (kljub dobri britanski opremi). Moore nato pripoveduje o poraznih partizanskih podvzetjih, ki so v glavnem posledica njihovega razvratnega obnašanja, ki je še toliko bolj neopravičljivo, ker so zavezniki v istem času zelo stopnjevali zračne napade na nemške komunikacije. Dasi so bile partizanske akcije v preteklosti „odlične“, so zdaj prenehale biti v pomoč in podporo, in so postali breme.

Svoje štirimesečno opazovanje je Moore podal takole:

„Slovenski partizani so izgubili interes za boj proti Nemcem in hranijo svoje sile za sledeče:

- 1) da zavzamejo Ljubljano in po razpadu Nemčije likvirajo domobrance;
- 2) da zasedejo Trst in severovzhodno Italijo do Tagliamenta;
- 3) da zasedejo Celovec in Beljak.“

V vidnem nasprotju s slabo moralno in uspehi komunistov je bilo stanje domobrancev, ki „čeprav so 100 odstotno kolaboraterji... so si v zadnjih šestih mesecih opomogli proti vsemu pričakovanju. Ni verjetno, da

bi sedem partizanskih enot moglo zavzeti Ljubljano in si podrediti domobrance, ko se bodo Nemci umaknili, razen z znatno pomočjo hrvaške komunistične organizacije (JANL), kar pa bi bilo odločilno.“

Kljub visoki morali in velikim uspehom, je domobrancem in večini ostalih Slovencev v prvem tednu maja 1945 postalo jasno, da se likvidacija, tako preroško napovedana po polkovniku Mooru, bliža s strašno naglico. Nemška armada grupe E in F se je z vso hitrico umikala iz Grčije in Jugoslavije proti Avstriji v strahu, da bi jih odrezala Rdeča armada maršala Tolbuhina s severovzhoda, z bokov pa bolgarski, romunski in jugoslovanski partizani. Vsi tisti, ki so se bali bližajočega se klanja, niso imeli nobenega drugega izhoda, kot zapustiti svojo deželo, ko Nemci odidejo. Konec Nemčije je bil neizogiben in boljše bi bilo priti v roke civiliziranim Britancem in Amerikancem, kot pa svojim preganjačcem in sovjetskim zaveznikom.

Že 1. maja je večja skupina srbskih in slovenskih četnikov pod vodstvom generala Miodraga Damjanovića prekoračila italijansko mejo pri Gorici in prišla v stik z britansko 8. armado. Spremljalo jih je tudi več tisoč civilnih beguncev. Pri Cormonsu so se predali Angležem, kar je opisano v prejšnjem poglavju.

V prvem tednu maja 1945 so bile ljubljanske ulice natrpane z begunci z dežele, po večini z malimi kmeti, ki so potovali s konjsko vprego in na hitro pograbljeno lastnino. V soboto, 5. maja se je razširila vest, da se bodo tudi domobranci, ki so dve leti tako uspešno zadrževali komuniste, preko gora umaknili v Avstrijo. Na kolodvoru se je nabrala velika množica, da bi se ob 4. uri popoldne odpeljala z vlakom na Jesenice. Če bo šlo vse po sreči, bodo tam prestopili na vlak skozi podroški tunel v Beljak in Avstrijo. A vlaka ni bilo. Obljubljen pa je bil za šesto uro. Končno je stroj zapiskal in se počasi premaknil s postaje. Vsaka zamujena minuta je grozila s kakšno nepredvideno zapreko. Meja je bila 60 km daleč, 50 km proti jugu pa so partizani zasedali Kočevje.

Vlak se je sumljivo počasi pomikal skozi lepo slovensko pokrajino. V natrpanih vozovih se je veliko šušljalo, če imamo med železničarji morda komuniste. Po dveh urah vožnje je vlak prisopihal do Kranja, komaj 25 km od Ljubljane. Tedaj je sprevodnik javil po vozovih, da vlak tisti večer ne bo nadaljeval poti proti Jesenicam. Potniki so izstopili, da bi prenočili v bližnjem zaklonišču, negotovi, kaj bo prinesel prihodnji dan.

Zgodaj zjutraj so neprespani begunci vreli nazaj na postajo, kjer pa so zvedeli, da vlaki na Jesenice ne vozijo več. Množica je obstala, kot da je vkovana v tlak. Kam zdaj? Kmalu pa se je pojavil uradnik in povedal, da bo šel vlak proti Trziču. V Trziču se je progala nehala tik pod vrhovi Karavank. Za gorami je ležala Avstrija, a edina pot do tja je bila peš v hrib in skozi Ljubeljski predor na drugo stran. Pa — v sili vrag muhe žre — in pol ure pozneje so se potniki spet vkrcali na vlak.

V Trziču so izstopili in nadaljevali pot po vojaški cesti proti pre-

Ljubeljski predor — vrata v svobodo

viazu. Bil je čudovit spomladanski dan in sonce je pripekalo na množico. Malokdo se je zmenil za lepe planinske travnike in strme, zasnežene vrhove. Hodili so tiho, z enim samim upanjem v mislih: ali bomo o pravam času dosegli tunel? Edini glas je bilo topotanje konjskih kopit, škripanje koles in brnenje kamionov, ki so s težavo vozili v strmino. Med begunci so bili pomešani tovorni avtomobili, tanki, oklopniki in artilerija generala Löhra, ki se je umikala z nemško vojsko.

Po večurni hoji so prvi potniki prišli do obeliskov, ki naznačujejo vhod v tunel pod Ljubeljskim prelazom. Ni trajalo dolgo, ko je velika množica obupanih beguncev slonela po bregovih in brez moči zrla v edini izhod v prostost. Vhod v predor je stražila oborožena nemška obmejna policija in podila civiliste s ceste, da je zagotovila prehod umikajoči se nemški vojski. Skupina beguncev je začela plezati v višine nad tunelom z namenom, da prepleza ljubeljske vrhove.

Večina se je prestrašeno ozirala nazaj proti jugu. Skoro je ni bilo družine, ki bi ne bila udarjena od ogabnih partizanskih krutosti. Med množico je bil Vladimir Kozina z dvema sestrama, Drago in Milko. Vihar revolucije ga je bil odtrgal od semenških študij v Ljubljani. Na majhnem pokopališču pri sv. Marku na Zapotoku je bil grob starejšega bra-

ta Franceta, presejanega s partizanskimi krogli, ker je odločno odklonil, da se jim pridruži. Tam so ležali tudi njegovi starši, do smrti pobiti neke temne noči v avgustu 1942, obenem z najstarejšim bratom Janezom, ki je bil od otroških let pohabljen; njega so ustrelili v glavo. Vladimir in njegove sestre so našli ta krvavi prizor v kleti njihovega doma. Kot vsem ostalim okoli njih, Kozinovim ni bilo treba prav nič ugibati, kakšna bo njihova usoda, če pridejo v roke partizanom.

In zdaj se nedaleč med skalami zasliši streljanje brzostrelk. Med množico se dvigne razburjeno mrmranje: partizani niso več daleč!

Medtem je v Ljubljani strah stiskal srca vseh prebivalcev. Zavedali so se, da ostaja le nekaj dni ali samo nekaj ur, ko jih bo pogoltnil val revolucije. V noči med šestim in sedmim majem je vladala v mestu mrtva tišina. Priča piše takole:

„Tišina. Čudna tišina, polna glasov. Od glavne ceste, tekoče v daljavo, se slišijo cvrleča kolesa, monotono brnenje motorjev, ropotanje tankov, glasovi umikajočih se vojakov in beguncev in razburjeno lajanje psov. In kljub temu je vse tiho. Mir pred viharjem...“

Na tisoče, desetisoče, stotisoče ljudi je bežalo... Vse je bilo pomešano: vojaki, oklopna vozila, Rdeči križ, kolone beguncev. Potovali so peš, naprej in naprej čez gorske prelaze, preko Drave, v Avstrijo...

Napočilo je jutro 8. maja. Človeška reka je tekla skozi mesto. Nekdo je molil. Vozniki so se pokrižali in priganjali svoje konje.

Mesto je spalo ali pa se je pretvarjalo. V predmestju, proti Studencu je ogenj rdečil nebo. Streljanja ni bilo več slišati; ponehalo je že prejšnjo noč.“

To so bili spomini mlade Belorusinje, ki je bila med množico in je imela dovolj vzroka, da se je bala partizanov. Adriana Deljanić ni nikoli pozabila zmede in strahu tistih zadnjih dni, ko je poplava krvi odnesla vse zakonitosti urejene družbe. Medsebojni človeški odnosi so nenadoma postali sila nujni in močni, ko od ure od ure nihče ni vedel, kdaj bodo ločeni.

„Težko mi je bilo pri srcu. Moj nečak, edini sin moje sestre, je odhajal s polkom. Zadnje mesece je služil pod isto zastavo kot jaz in mi je postal bližji in dražji kot kdajkoli prej. Težka je bila ločitev, ko je odhajal v neznano, bolelo je celo bolj ko prej, ko je bil na fronti. Tam mu je bila vojaška dolžnost, tukaj pa slutiš prevaro...“

„Kakor hitro smo zapustili mesto, smo bili ujeti v brezkončen tok beguncev. Pred nami sta bila dva polka srbskih prostovoljcev, za nami slovenski domobranci pod vodstvom Vuka Rupnika, sina generala Rupnika. Med množico bežečih ljudi si videl same blede obraze in upanja-polne oči.“

„Opotekali smo se naprej in slišala sem mladega vojaka,

pegastega, toponosega fanta iz (kot je sam rekel) sovjetskega pekla: 'Le zakaj bežimo pred temi psi? Zakaj se podajamo kar (brez boja? Poglejte, koliko nas je! Le zakaj se ne zberemo in jih pestjo ne usekamo po njihovih rdečih nosovih!'

Da, še včeraj so bili vsi pripravljeni za boj, videli so samo en izid: zmago ali smrt! Danes pa so se spremenili v sivo maso brez cilja.

Raztegnjena kolona se je vila proti severu do Kranja: tanki, kamioni, konjske vprege, artilerija, vse pomešano med naraščajočo množico slovenskih beguncev, ki so porivali otroške vozičke in cize ter nosili, kar so na hitrico zmetali skupaj. Po višinah na drugi strani se je včasih vzdignila raketa, kjer so domobranci odbijali partizane z bližnjih bregov. Po travi ob cestah so ležali kupi orožja, katerega so odvrgli največ Nemci, katerih boj je bil končan. Mnogo so ga pobrali Belorusi, Srbi in Slovenci, ki so bili prepričani, da njihov boj ni končan, ampak da bo zavzel novo, še veliko bolj nevarno fazo. Po miljah naporne hoje, v stalni zavesti, kaj jih čaka, če zaostanejo, so mnogi začeli lezti v strmine proti ljubeljskemu prelazu. Mnogi se niso držali serpentinaste ceste, ampak so jo s pomočjo palic udarili kar počez skozi bodičasto grmovje. Ko se je glava kolone približala vходу v tunel, je ljudi spet prevzel strah: v temi so jih čakali partizani s strojnimi naprjenimi na vhod. Avstrijska meja pred njimi, vse do Drave, je bila v partizanskih rokah. Krožile so novice, ena bolj strašna od druge, med temi tudi ta, da so menda partizani prejšnji dan pri Pragerskem zajeli nemški bolniški vlak, pobili vse ranjence in bolniško osebje, trupla pa zmetali v protitankovske jarke.

Na poti proti prelazu si videl gruče nemških vojakov, do skrajnosti pijanih od nakradenega mošta in slivovke. Sonce je pripekalo na izčrpane ljudi, a končno je bila pot le prosta. Nemške straže so hotele civilne begunce pognati proč od predora, pa so jih slovenski četniki postrelili in tako odprli pot.

Med mnogojezično množico ni bil nihče bolj nesrečen in potrč kot Rusi. Eni in isti generaciji se je okoli njih že drugič podrl svet in so morali bežati. Leta 1920 so za svojo stisko našli veliko razumevanja; britanska in francoska mornarica jim je prišla na pomoč, med svojimi veliko-dušnimi pravoslavni prijatelji v Jugoslaviji pa so našli zatočišče. Tole pa so bili zdaj še zadnji, razbiti ostanki Bele armade, preganjani od zagriženih sovražnikov in na begu — kam?

Polkovnik Anatolij Rogozhin je imel svoj začasni štab pri Sv. Ani nad Trzičem. Od svojega nemškega predstojnika, polkovnika Von Seelerja, je prejel nujno poročilo, da skušajo partizani presekat pot na severni strani predora, kjer so že cel dan v teku hudi boji. Ruski polkovnik je takoj odredil, da se peti polk in dva bataljona četrtega odpravijo v tisto smer, sam pa je prevzel obveščevalno službo.

Medtem je oddelek junaških slovenskih domobrancev odšel v tunel in sporočil, da je bila pot odprta. Množica je pritisnila v predor, oslepljena od sončne luči zunaj in črne teme v predoru. Begunci so rinili na-

prej v srce gore po vojaški cesti, katero so med okupacijo gradili nemški prisilni delavci.

„Pot se nam je zdejala neskončna,“ se spomija Adrijana Deljanič. „Stene predora niso bile ometane. Voda je tekla povsod. Čofotali smo po vodenem, sluzastem blatu. Ljudem in konjem je spodrsavalo, da so padali. Vozovi so se vdiral in se zatikali. Ljudje so vlekli in pod kolesa metaali plašče, orožje, celo polne kovčke, kar jim je pač prišlo pod roko. V popolni temi so se bakle svetile kot kresničke. Svetili smo si celo z žveplenkami in vžigalniki.

Zabavljanje v vseh mogočih jezikih, kletve, rezgetanje konj, splošen hrup — vse je odmevalo od obokov in se mešalo med seboj. Nekje je nekdo ustrelil, vsi smo otrdeli od strahu, potem pa se z obnovljeno močjo spet premaknili, potiskani od množice, ki je bila za nami. Pešci, večinoma ženske in otroci, so jih končno dohiteli in zlezli na preobložene vozove.“

Visoko nad njimi je druga skupina beguncev, ona, ki preje ni mogla v tunel, s težavo priplezala na vrh gore. Gospa Nina Lenček, ki je na dolgi poti zgubila stik s svojimi starši, je bila takrat enaindvajsetletna študentka iz Ljubljane. O tisti poti pravi tole:

„Končno smo prišli na vrh prelaza, od tam pa je cesta peljala navzdol. Spominjam se, da je na drugi strani še ležal sneg. Polegli smo v mrzli sneg, da smo se malce odpočili od izčrpanosti...“

Po dolgem času se je glava kolone vendarle pokazala v sončni svetlobi pri izhodu iz tunela. Izčrpani begunci so kar popadali po travi ob straneh ceste. Sonce je sijalo, ptiči so peli in v bližnjem slapu se je spreminjala mavrica. Celo zelenje je bilo na avstrijski strani bolj živo. Kljub še vedno preteči nevarnosti je vse to marsikoga prevzelo. „Dolgotrajna mučna pot skozi temo se je zdaj zdela kot pot skozi 'Dolino smrti'. Zdelo se je, da je preko lepe okolice zvenela ena sama žudovita, blesteča se beseda: ŽIVLJENJE...“

Ko so nadaljevali pot navzdol po strmi, vijugasti cesti, z zasneženimi skalami na obeh straneh, so se ljudje spet smejali, vojaki so se oddahnili in je vse prevzelo upanje ter dobra vera v bodočnost. Vstopili so v Avstrijo. Partizani in Rdeča armada so bili daleč za njimi. Kmalu bodo prišli v stik z angleško in ameriško armado.

Vsako uro so prihajale boljše novice. Polkovnik Rogozhin je dosegel Von Seelerjev štab v vasi Unterbergen. Nemški oficir mu je razložil, da mu pomoč ruskih oddelkov ni več potrebna. Res je, da so partizani skušali preprečiti prehod čez Dravo, a štirje nemški tanki in ruska emigracijska konjenica „Edelweiss“ so ponoči zaporo prebili in zavzeli ta važni most.**

** Tu je Tolstoj v zmoti. Po vseh dokumentih, tudi partizanskih, so most zavzeli slovenski domobranci pod poveljstvom Vuka Rupnika. — Op. ured.

K sreči partizani niso imeli časa, da ga uničijo. Nobene zapreke ni več med njimi in Britanskim glavnim štabom v Celovcu. Končno, končno — so na varnem...

„Ne bomo oddali orožja!“ so kričali srbski četniki pod polkovnikom Tatalovičem. „Nasprotno, v Celovcu se bomo odpočili, dobili nove uniforme, orožje, municijo in hajdi nazaj v Jugoslavijo, da natreskamo Titovce.“

Ko so se med cvetočimi spomladanskimi travniki bližali Dravi, so prišli do prvih, težko pričakovanih angleških vojakov. Dva tanka sta bila nameščena ob mostu, pred njima pa so ležala trupla in orožje premaganih partizanov. Po kratkem razgovoru s polkovnikom Seelerjem so se britanski oficirji približali Rogozhinu. Eden od njegovih oficirjev, poročnik Reavsky, potomec ene najimenitnejših vojaških družin carske Rusije, je govoril tekočo angleščino in je bil za tojmača. Angleži so bili zelo vljudni in gostoljubni, niso pa mogli skriti svojega začudenja, ko so zvedeli, da imajo opraviti s caristično vojaško enoto. Samo po sebi umevno niso mogli verjeti, da obstojajo še kaki drugi Rusi, kot njihovi rdeči zavezniki.

Dogovorjeno je bilo, da bo uradna predaja naslednje jutro (12. maja). Vsi vojaški oddelki: Rusi, Srbi in Slovenci, naj bi prekoračili dravski most in odložili orožje na drugi strani. Ta neizogibni del predaje je vojaštvo razburilo. Donski Kozak brez orožja — saj to ni vredno življenja! Kozak brez orožja je toliko kot nag! Veselo razpoloženi stražarji so opravili le površno preiskavo, zato je trenutno ostalo skritega še precej lahkega orožja in celo ročnih bomb. Ko je polkovnik Rogozhin gledal svoje polke, ki so se vrstili mimo rastoče gore odvrženega orožja, je bil žalosten. Vedel je, da je to zadnja parada Ruskega korpusa kot vojaške edinice.

Jovo Miletić, takrat 21-letni desetar pri srbskih četnikih, se spominja tega dne, ki je pomenil konec vseh upov tudi za svobodno Jugoslavijo:

„Preden smo prišli do reke Drave, smo srečali dva angleška tanka. Prihajala sta proti nam, mi pa smo se usuli okoli njih. Mi smo bili oboroženi, oni pa tudi, a srečanje je bilo tiho. Kupole so se odprle, Angleži so bili zelo hladnokrvni, bili smo jih veseli. Nihče od nas ni razumel angleško in odšli smo čez most. Na tej strani mostu je bilo veliko Nemcev s tanki. Taborili so in se jim ni nič mudilo, da bi preporečili reko, čeprav je bila predaja že podpisana. Nasproti vsemu temu zbranim vojaštvu je en sam, samcat Anglež stražil ta most. Kmalu smo morali odložiti orožje ob strani ceste. Na celem svetu bi nobena druga vojaška edinica ne mogla imeti take zbirke orožja vseh mogočih vrst, kot je bilo tu. Korakali smo na-

Vsi, ki ste v slavnih dneh vaših zmagovitih bojov proti mednarodni zločinski zaroti na naši zemlji stali v vrstah domobrancev, spomnite se, da ste bili eno! — Vaš boj še ni končan! Združite se ob spominu mrtvih junakov — za zadnji, odločilni boj!

prej. Pri vratih neke velike hiše smo opazili Titove partizane s strojnicami, pomešane med angleške vojake. Posmehovali so se nam in poslušali naše petje. Mi pa smo peli, da nismo jokali.“

Gospa Lenček se spominja: „Tam je bilo več mladih angleških vojakov; njihovi obrazi so izražali sočutje. Dajali so nam slaščice in piškote, posebno starim ljudem in otrokom. Stali so tam in niso mogli ničesar storiti, samo gledali so nas z usmiljenjem.“

Tok vojaštva in civilistov se je pomikal, kamor so mu angleški vojaki ukazali... kar naprej po cesti proti Celovcu. Mnoge je prevzel spet nov strah, ko so srečavali grupe partizanov. Ti so se škodoželjno posmehovali in skušali ropati tiste, ki jih v boju niso mogli premagati. Mimo je pridrvelo motorno vozilo, okrašeno z veliko rdečo zvezdo, potem pa so opazili nekaj, kar je izgledalo kot sovjetski tank. Prenekateremu so se povrnila zle slutnje. Izgledalo je, da so zmagoviti zavezniki vsi pomešani med seboj; in če partizani operirajo tako rekoč na „domaćih tleh“, ali ne bodo imele njihove zahteve veliko teže? Ta vtis je bil še potrjen, ko so posamezne grupe partizanov skakale na vozove ter pobirale ure in druge preostale vrednosti, in zaničljivo trgale križce na verižice na vratu. Minuto pozneje je, zavito v oblak prahu, po cesti pridrvelo nekaj uniformiranih motoristov. Roparji so zakričali: „Angleži!“ in se poskrili v obrobno gričevje.

Končno so beguncem ukazali zaviti na levo, na široke pašnike in njihovi pri mali vasi Vetrinju. Angleški vojaki so jim odkazali, kje lahko taborijo. Hitro so bile črte in meje, rastle so vrste šotorov, sestavljenih iz voz in vozičkov. Računali so, da je bilo zvečer, 13. maja na tem polju okoli 35.000 ljudi. Neki britanski oficir, ki je bil navzoč, pravi, da se je kolona beguncev ob gotovem času vlekla deset milj daleč po cesti proti Vetrinju; z vsemi vozmi, konji, ženskami in otroki.

John Corsellis, mlad prostovoljec iz „Friends Ambulance Unit“, ki je prišel nekaj dni za begunci, da bi pomagal upravljati taborišče, je pisal domov svoji mami:

„...leži ob robu precejšnje planjave, na treh straneh mejni na majhne potoke, naprej pa so polja in nato breg, porasel s smrekovimi gozdovi, za njim pa hribi in za njimi visoke gore. Na eni strani je velik, lep samostan, zgrajen okoli treh dvorišč, zadaj pa je stara tovarna, kjer zdaj živi 600 beguncev, večinoma žensk in otrok. Prätežna večina beguncev pa živi na odprtem polju, pod zatočišči, kakršna so pač zmogli spraviti skupaj — vreče, plašči, odeje, les, drevesno lubje —, nekateri so na vozovih, s kakim blagom potegnjenim čez vrh. Ko sem prišel, so v taborišču vsi imeli svoje konje, in ker je bilo konj okoli 400, si lahko misliš, kakšna so bila tla. To je bilo v civilnem taborišču, v vojaškem pa je bilo konj mnogo, mnogo več. Konji so seveda dobili najboljše prostore; nekateri so celo dobili lesene strehe. Ko je bilo suho vreme, še ni bilo preslabo,

toda v tem predelu je veliko nenadnih neviht s hudim dežjem in polje je postalo morje blata.“

Bil je izredno slikovit prizor. Tam so bile redne vrste Rogozhinovega Ruskega korpusa z belo-modro-rdečo zastavo carske Rusije, visečo na drogu; potem so bili trije Tatalovičevi polki srbskih prostovoljcev, žarečih od optimizma in polnih načrtov, kako jih bodo Britanci po kratkem počitku poslali v Italijo, kjer se bodo sestali s svojim mladim kraljem in zmagoslavno vkorakali nazaj v Jugoslavijo, očiščeno brezbožnega komunizma. Ali niso bili tudi oni vojaki zavezniških sil? Manj srečne pa so bile misli 12.000 Krenerjevih slovenskih domobrancev. Za njihov narodni in osebni obstanek je bilo neizogibno potrebno, da so si zagotovili nemško sodelovanje; in kako bodo Britanci gledali na to dejstvo. Vendar pa je bil ta strah z ozirom na prijateljsko obnašanje angleških vojakov trenutno pregnan.

Tisto noč je vladal splošen občutek zaupanja v bodočnost. Ognji so plapolali in pripravljali so hrano. Otroci so tekali sem in tja med šotori, pokritimi z odejami, ki so bile napete med vrstami voz. Iz drobcev lastnine, v strahu pograbljene pred odhodom od doma, so matere poskušale urediti gospodinjstvo. Iz vojaških delov taborišča se je slišalo petje večerne molitve, izmenoma pravoslavne Rusov, Srbov in Črnogorcev, pa katoliške Slovencev in Hrvatov. Drugje so se slišali klici v nemščini in madžarščini, in spet v drugem delu je bila govornica še bolj tuja, kjer so bile majhne grupe Francozov in Romunov, ki so taborili drug poleg drugega.

Vsak je bil sam s svojimi mislimi. Gospa Lenček se spominja bolečega občutka popolne osamljenosti: „Vsaj to smo vedeli, da smo na varnem. To je bilo pač najvažnejše. Bil je pa še drugi vidik, ki sem ga vsaj jaz sama zelo občutila: Nismo bili samo begunci iz svoje lastne domovine, ampak tudi izgnanci iz človeške družbe. Nič nismo bili. Izgubili smo vso identiteto, karkoli smo že bili poprej. Bili smo samo še izgnanci, DP številka toliko in toliko...“

Tisto noč Ara Deljanč tudi ni spala. Bil je njen rojstni dan, najboljši čuden vseh, kar jih je pomnila od otroških let v predvojnem Sebastopolu ob Črnem morju. Ležala je na hrbtu ob svojem vozu in gledala v zvezdno noč. Sem in tja se je utrgala zvezda, začrtala zarečo pot in izginila. Kam? Kam bodo vsi ti tisoči zapuščenih ljudi, katere je svetovni vihar nanesel v ta skriti, zeleni kotiček? Nekdo je rekel, da bodo vse odpeljali na Madagaskar na prisilno delo... Kako neumno! Zakaj Madagaskar? Saj tam so sami črnci!

Saj so bila že slabša taborišča v slabših časih. Leta 1920 v Gallipoli, Lemnos... Z druge strani vozov se je slišala trda stopinja stražarja. Z obronka taborišča so svetile luči britanskih zaščitnih tankov. „Pirati!“ je godrnjal Anglež z rdečimi brki, ko je mislil na partizansko pljenje na vetrinjski cesti.

Da, morda bodo vsi odpluli na Madagaskar in živeli na vročem soncu s črnici!... (Sledi)

VETRINJSKA TRAGEDIJA PRED SODIŠČEM.

SEZNAM DAROVALCEV ZA TOSTOJEV SKLAD

V ZDA:	v dol.)	Mencin Milan	30
Jože in Antonija Butinar ...	50	Vrtačnik Jože	50
Ivan Bambič	25	Cah Jože	50
Martin Simčič	20	V KANADI:	
Anton Žakelj	30	Kreže Frank	50
Angela Čebašek	60	Slak Florjan	150
Marjan Štancer	30	Slak Mirko-Ani	50
Mara in Janez Zupan (v spo-		Slak Tone	50
min na inž. Fr. Gruma)	100	Slak Majda	50
Osenar Peter	200	L. Jamnik	100
Kožarič Rudi	100	J. Kastelic	60
Stepec Slavko	100	Janez Kastelic	50
Dular Marie	50	R. Kus	20
Antloga Mirko	50	V. Novak	20
Hren France	50	M. Mlakar	50
Šmolič Jože	40	Joe Golobič	100
Bojc Jože	50	Pavle Nosan	50
Lah Jože Sr.	50	Albin Gospodarič	50
N. N. C. J.	50	Štefan Novak	100
Pičman Janez	25	Alojz Lozej	100
N. N. O. N.	40	Marjan Novak	30
Vrhovnik Vinko	20	Jani Trpin	60
Gosar Lojze	20	Frank Kokelj	50
Lovko Frank	20	John Bančič	100
Leksan Rudi	25	Janez Krnc	10
Kastigar Frank	24	Otmar Mauser - nabral	1.669
Erjavec Meyme-Joseph Am-		V Argentini	Austral - A
herst	25	Langus Milan	875
Meglen John	100	Dr. Kociper Stanko	100
Vavpetič Marija-Blaž	50	Dr. Luskar Franc	400
Meglen Francka	20	Mehle Francka	50
Kranjc Slavka	250	Mehle Franc	50
Markošek Frank	20	Benedičič Miha	50
Longar Albin	50		(v dol.)
Vodšek Godfrey	30	Hrišbar Marjan	100
Žebot Frank-Lija	50		

GROF TOLSTOJ BRANI IZDANO DOMOBRANSKO VOJSKO.

PODPRIMO GA — DARUJMO V TOLSTOJEV SKLAD.

Spoštovani!

Jaz sem bil iz Vetrinja vrnjen nazaj, sem dosti doživel in prebil trpljenja. Nato aretiran in zaprt, 11 let prebil zapora v komunistični Jugoslaviji. Bil sem zelo mučen. S tem končam in mi oprostite, če Vam to sporočam, želim, da pride resnica na dan.

Bog z Vami!

N. N.

Gornje kratko poročilo sem dobil v pismu z darom za Tolstojev obrambni sklad, mislim, da pove vse, kar je nam v srcu: da pride resnica na dan.

Ivan Palčič

Spomenka Hribar

KRIVDA IN GREH

(Nadaljevanje)

Odveza osebne odgovornosti

Kocbek v svojih dnevniških zapisih ne opaža le naraščanje sovražstva, temveč si skuša tudi pojasniti vprašanje, od kod v posameznikih nečlovečnost in v čem se kaže „pošastna premoč zgodovinskih in družbenih iluzij“: „Pri nekaterih svojih tovariših sem znova zadel na premoč objektivnega odločanja nad subjektivnim. V marsikom se osebna odgovornost vidno umika brezosebni; vest se v takšnem človeku spremeni v razumsko skonstruirano merilo in se nazadnje pohujšljivo umiri v abstraktnih in praktičnih razvidnostih.“ (56) Osebna odgovornost se vidno umika brezosebnosti, tj. osebna odgovornost se opravičuje z abstrakcijami kot so „družba, zgodovina, oblast, država, revolucija. Kadar takšne abstrakcije zadobijo premoč nad živim človekom, se premenijo v ekskluzivne absolutnosti“. (57) Kocbek ugotavlja: „udobneje je streči abstrakciji, kakor služiti živemu človeku, toda to vodi naravnost v ubijanje človeka“. (58)

Ali z drugimi besedami: „kaznovalci“ so svojo vest pre-slišali na račun nekakšnega absolutnega pojmovanja zgodovine, države, revolucije, kolektivne blaginje itd. Kocbek ugotavlja, „da takšno absolutno pojmovanje zgodovinske in družbene resnice neogibno vodi v nečlovečnost“, ker „odpravlja osebno odgovornost in iniciativo“ in „zavrača sleherno posameznikovo pritožbo zoper ekskluzivno, mehanično in utilitarno razlago zgo-

(55) Listina, str. 208.

(56) Listina, str. 183.

(57) Listina, str. 328-329.

(58) Listina, str. 210.

dovinske resnice, češ da imajo le njeni avtoritarni razlagalci pravico, da vodijo in oblikujejo človeka. Človek postaja tako le sprejemalec resnice, ne pa njen soustvarjalec“. (59) Vzrok nečlovečnosti, ki da se je porajala, vidi torej Kocbek v tem, da se je posameznik „skril“, opravičil s tako imenovano objektivno resnico: jaz nisem kriv, objektivno je tako. Tvoje mnenje je subjektivno, objektivno je to drugače, zato te je treba podružbiti... Za Kocbeka je takšen zunanji moralni kriterij nekaj nezaslišanega; vsako resnico, vsako nalogo, je menil, da mora človek subjektivno preživeti in dojeti in se scela vpreči v delo. Osebnost, subjektivno mora biti prisoten, prizadet in udeležen, s svojo osebno odgovornostjo še posebej. Vedno na novo se mora vsakdo vprašati o cilju akcije in o sredstvih, ki jih uporablja, ne pa opravičevati sredstev s ciljem!

Za Kocbeka osebno pa je bil tako postopek razlagalcev „abstrakcij“ zelo boleč: „Niti tisti, ki se hoče zgodovinski resnici intimneje približati, ne more storiti nič aktivnega in stvariteljskega, temveč more le okrepiti disciplinirani krog njenih brezpogojnih izpovedovalcev, kajti materialistični revolucionarni taktiki gre le za to, da človek okrepi učinek zgodovinske resnice, da jo spremeni v silo in oblast, ne pa da jo počloveči in zakorenini v stvariteljski in odgovorni zavesti.“ (60). Ali z drugimi besedami: tudi tisti, ki bi se želel udeleževati življenja svojega naroda odgovorno in stvariteljsko, tega ne more, če ni bil povzet v t.i. subjektivni krog stvariteljev Zgodovine; če mu torej ni priznано, da je Subjekt. Ves narod je tako povsem samoumevno razdeljen na Subjekt in na Objekt; Subjekt ustvarja zgodovino, Objekt, ali bolje, objekti, pa smejo in morejo slediti Subjektu, in sicer disciplinirano in voljno, če ne bodo brezpogojno in brezprizivno oklicani za sovražnika Subjekta in s tem za sovražnika naroda, za suho vejo na narodovem telesu, ki da jo je nujno treba odžagati. Vsi tisti, ki ne morejo kar tako privoliti v to, da so objekti te zgodovinske sile, Subjekta, ki ne morejo privoliti v to, da so zgolj orodje Zgodovine, po tej logiki nujno zapadejo na stran objektivnega sovražnika (subjektivne sile), torej sovražnikov kot takih. In šele, ko postane človek na tak način sovražnik, je njegova smrtna obsodba kakor padla z neba. Brezpogojna je in neusmiljena. In za takšno obsodbo tudi nobenega krivca ni, saj je vendar objektivna... Z druge strani pa posameznik, ki nima občutka, da je sam soustvarjalec neke odločitve, tudi ne more in treba mu ni vzeti svojega dejanja na svojo vest, pa četudi je to uboj. Dejanje, kakršno koli že, mu je že vnaprej opravičeno, celo odvezto kot dejanje. On je samo izvrševalec.

Nasproti temu postavlja Kocbek svoje prepričanje: „Človekova vest se ne sme z ničimer pomiriti, posebno ne, ko daje atribut zgodovini. Nikoli do kraja pomirjeni nemir zgodovinskih ustvarjalcev je najplemenitejši nemir; z ene strani morajo sprejemati objektivizacijo dogodkov in njej ustre-

(59) Listina, str. 328.

(60) Pray tam.

zno ravnati, z druge strani pa morajo varovati svojo notranjo človeško neodvisnost.“ (61) Ne, človekova vest se ne sme z ničemer pomiriti! Še najmanj pa se sme pomiriti z mislijo, ki bi ga že vnaprej odvezovala odgovornosti za zlo dejanje. Še posebej se ne sme pomiriti človek, ki neposredno odloča o življenju sočloveka. Če bi svojo osebno odgovornost prenesel na nekakšne objektivne cilje, bi sam kot tak izgubil svojo notranjo človeško neodvisnost in bi tudi sam postal zgolj orodje „abstrakcij“.

Zakaj tudi cilji so samo zgodovinski. In resnica, ki te cilje izraža, ne more biti biti nad-zgodovinska ali celo absolutna resnica, zakaj zdi se, „da moremo posameznikovo zgodovinsko priliko uresničiti le, kadar vzamemo v zakup njeno relativnost, človek ne more biti v nobeni fazi zgodovine posestnik celotnega in hkratnega spoznanja o svojem razvoju“. (62) Vsaki zgodovinski priliki ustreza tudi misel, ki je zgodovinska in jo je treba kot tako vzeti v zakup, skratka, človek ni Bog. „Vsaka resnica je pomešana s prvina mišle in vsaka zmota je spojena z drobci resnice. Kdor torej zgodovinsko resnico postavlja kot izključno resnico in ne priznava njene kompleksnosti, nujno žene svojo ekskluzivnost tako daleč, da ne priznava nobene druge resnice več.“ (63) Takšen človek nima seveda nobene distance do svojega spoznanja in svojih resnic. Postane ideolog in svojo osebno, človeško vest je preslišal ali utišal. Svoje postopke je objektiviziral do te mere, da jih je kot take, zunaj ideološke utemeljenosti, spregledal. Postal je poslušno orodje (svoje) družbene iluzije.

Takšna identifikacija z ideologijo — katerokoli, katoliška je pri nas končala v belogardizmu in krvavem narodnem izdajstvu — ko posameznik povsem presliši nemir svoje vesti, je sama v sebi omogočanje zločina. Mrzla in preprosta, jasna in neusmiljena je njena obsodba. Cilj posvečuje sredstvo — to je njena resnica in to je resnica ljudi, ki se brez distance identificirajo z njo.

A od kod distanca? Od kod dobiti moč za distanco? Od kod moč poslušati, ne pre-slišati svoje vesti, ki te kliče v avtonomno sprejemanje vseh odločitev?

Morda je Kocbeku prav njegova globoka vera omogočila tudi permanentno iskanje svetega? Kje je tista meja, prek katere človek ne bi smel?

(Sledi)

(61) Listina, str. 183.

Nismo se ustavili pred štiridesetimi leti. — Mi gremo samo naprej — do končnega uničenja komunizma! — V kolikor se oziramo nazaj, delamo to samo zaradi tega, da jasneje vidimo v hodočnost. — Naprej, borci, po zgledu mrtvih domobranskih junakov: za Boga — Narod — Domovino.

CERAR JOŽE – 75-letnik

17. marca je naš Jože dopolnil 75-letnico svojega življenja. Doma je iz Vrh Polja, Moravška dolina.

Je prav Jože, da si pri teh letih še tak korenjak. Ti si živa priča zverinstva komunistov v Teharjah in že po poti do tja, saj so Te že v Slovenj Gradcu pretepali do onemoglosti, Ti s kleščami ruvali nohte in lomili prste. Pa si le prišel v Teharje in tam takoj v kletni bunker, ves čas pretepan, z zvezanimi rokami na hrbtu. Po dveh dneh pa z mnogimi drugimi sotrpini peljan na streljanje ven iz Teharij, od ka-

terih se je le Tebi posrečilo pobegniti. Bog Ti je dal tako močno voljo do življenja in čut dolžnosti, da ta grozna mučenja in morije poneseš v svet in poveš vsemu svetu, kaj je komunizem in kaj je ta, že mesec dni po končani vojni, delal s svojimi razoroženimi, prodanimi brati nekomunisti. Nisi ostal dolžan Bogu in domovini, saj si precej pisal o tej tragediji v našem Taboru, pa tudi v knjigi „Revolucija okoli Limbarske gore“; ne samo vrnitev, pač pa tudi o umorih poštenih Slovencev še predno si se odločil za boj proti partizanom. Bil si v borbi pošten kot vitez-vojak; obvezoval si ranjence, vedno prišel iz patrol z ujetniki, ki jih nisi pretepal; kako nasprotje od rdečih. Pa so Ti toliko gorja naredili, ko so te že preje preteпали; zaradi njih je bil ubit kot talec Tvoj brat. Njegovo družino in vašo pa so Nemci preselili po njih krivdi.

K domobrancem si prišel najprej v Kranj, pomagal ustanoviti dom postojanko v Predosljah, nato v Cerkljah, Mengšu, Domžalah, v Vačah pri Litiji in v št. Vidu pri Lukovici, kjer si ostal kot poveljnik. V lepem spominu si ostal Moravčanom in vsej dolini; le lepo o Tebi govorijo, pa ponosni so nate.

Jože se je nekaj časa skrival v domovini pri dobrih ljudeh, da se je nekako pozdravil, potem pa šel v Avstrijo, pa šele leta 1952 emigriral v Kanado. V Hamiltonu je z ženo Kristi naredil lepo hišo, kateri največji okras je njun sin Mark, ki v Montrealu polaga zadnje izpite za odveta. Lep je ta dom in prijazen, vedno odprt prijateljem, posebno pa nek-

danjim domobrancem. Tudi jaz sem bil pred dvema leti skoro teden dni deležen te gostoljubnosti. Jože, dobričina, malo naglušen, kar mu je ostalo od Slovenj Gradca in Teharij, žena Kristi vljudno postrežljiva, pa priznana kuharica, saj še vedno prevzame kakšne ohceti bankete ali kako drugo slavje. Je res doma v kuhí; čestitam, Kristi, Jože pa vse skupaj napelje.

Dragi Jože! Tabor v Argentini Ti kliče še na mnoga leta, pa lepe pozdrave obema

Vencelj Dolenc

FRANJO MEJAČ – 70-letnik

Franjo je bil rojen 19. maja 1918 v Začlogu pri Ljubljani. Ljudsko šolo je končal v Zalogu in nato sledil dvema bratoma na klasični gimnaziji v Ljubljani, kjer je tudi maturiral. Mislil je na nadaljnje študije na juridični fakulteti v Ljubljani, pa ga je vojna prehitela. Ko se je pojavila OF, se je dolgo skrival, ker so ga hoteli partizani mobilizirati. Toda po ustanovitvi Domobranstva 1943. leta se jim je takoj pridružil v Polju. Bil je v Kočevju, Pijavi gorici in končo v Višnji gori, kjer je bil poveljnik čete.

Z domobranci se je 1945. leta umaknil na Koroško v Vetrinj. Kot vsi drugi, je bil tudi on z bratoma določen za transport v „Palmanovo“ Toda, ko se je zvedelo, kaj se dogaja z domobranci, je čez noč izginil in se tako rešil pokola. Naslednja leta je preživel v taborišču Spittal, kjer se je 1947 poročil z gđ. Minko, ki jo je poznal že od doma. V Spittalu se jima je rodil prvi sin Janez. Iz Spittala je vsa družina — brat Jože, lazarist, sestra Micka in on z družino — odšla v ZDA; najprej v Missouri — leta 1950 pa so od tam prišli v Milwaukee, kjer Mejačevi živijo še danes.

V Milwaukee Franjo ni držal rok križem. Ko se je ustanovilo društvo protikomunističnih borcev, je bil Franjo takoj zraven. Franjo je še vedno zaveden domobranec in kot tak je že vsa ta leta predsednik Milwaukee Tabora. Pred 10 leti je bil zelo bolan — baži smo se zanj — priporočil se je pokojnim domobrancem in mi z njim! Prepričani smo, da so nas domobranci uslišali — Franjo se je pozdravil!

Ko so iskali zemljo, kjer naj bi se zbirali milwauški Slovenci, je bil Franjo tisti, ki je hodil okrog in iskal, dokler niso našli zemljišča, ki je sedaj Triglav Park. Kot večletni predsednik društva Triglav — je bil Franjo vedno delaven, agilen, zavedni Slovenec. Kot sedanji gospodar Parka neprestano dela in popravlja in koplje in zida in to z ljubeznijo, da ta košček naše zemlje v tujini res izgleda kot košček domovine.

Franjotu in Minki so se v Ameriki rodili še trije otroki; dva fanta in hčerka. Vsi štirje so danes že poročeni in tako sta Franjo in Minka že

šestkrat stara mama in ata. Ceja Mejačeva družina so stalni gostje na Triglavu in vsi so zavedni Slovenci.

Vsi Taborjani in vsi Triglavani kličemo Franjotu — še na mnoga leta, zdrava in vesela, da bo še naprej delal za Boga — Narod — Domovino!

Tvoj prijatelj

IZ DRUŠTEV

OKROZNICA ZA MAJ 1988

Odborom in vsem članom Tabora!

Spet je pred nami maj, brez dvoma najlepši mesec v letu. Narava se oblači v svatovsko obleko, da je nemogoče misliti na zimo in smrt, ampak se oči dvigajo k soncu in lepoti, srce pa s prej neslutnim veseljem zahrepeni po novem življenju.

V našem slovenskem primeru pa to ne drži. Kot v posmeh vsemu plemenitemu in dobremu, ki se kot na sončnih žarkih osipa iz božjih rok, je ta najlepši mesec za nas tudi čas največjega trpljenja in najbolj trpkih spominov. Že 47 let se združena vračata pomlad in misel na trpljenje, ko so tisto pomlad razkosali našo zemljo, da je mogla postati važa, žara in žrtvenik, kamor bo narod pošagal cvet in žrtve mladega rodu.

Tri najlepše rože so bile vsajene. Prva v septembru 1943. leta v Grčaricah in na Turjaku. Zagorel je starodavni grad, komunisti so objubljali življenje, skrivaj pa pobili nad tisoč ljudi. Kri je tekla kot voda.

Iz te krvi je zrastel drugi cvet: Slovensko domobranstvo... prva slovenska narodna vojska. 24. septembra 1943 je po naših mestih in vaseh spet zavihrala čista slovenska zastava, pod katero se je potem zbiral mladi rod in šel v boj za svoje narodne svetinje. Od vasi do vasi, iz boja v boj je nesel prapor upanja in ideje svobode. Toda zapadni zavezniki, združeni z boljševisškimi revolucionarji so z izdajo naših domobrancev te upe svobode narodu ukradli iz rok. V maju in juniju 1945 je na naš narodni žrtvenik padel tretji, največji cvet.

Tri so barve v slovenski zastavi: bela, modra in rdeča... na tri najvišje čednosti nas opominjajo: na zvestobo, na upanje in na žrtve...

Slovenski narod je dal vse troje, ker se je zavedal, da brez svobode ni življenja. Dolgo je že od takrat, čas neizprosno razjeda spomin, toda vsaka pomlad nam vedno glasneje kliče, da je mogoče uničiti idealista, ni pa mogoče ubiti ideje svobode. Ta živi in bo živela, dokler ne vzplamti v vsej svoji lepoti.

Ko lbomo letos obhajali proslave v ta spomin, vključimo vse tri velike spomenike našega časa: Grčarice in Turjak, Slovensko domobran-

stvo in Vetrinje. Teh imen ne bo izbrisal ne čas ne sila, ampak bodo ostala kot kamen, vsajen v našo zemljo, ob katerem se bodo razbili vsi sovražniki svobode. Zato naprej, v boj za zmago resnice in svobode našega naroda!

Bog — Narod — Domovina!

Stane Pleško

XX. redni letni občni zbor Rožmanovega doma

Vršil se je 26. junija 1988 v lastnih prostorih v San Justu za dobo od 1. 3. 1987 do 29. 2. 1988.

Predsednik Peter Čarman je otvoril občni zbor z molitvijo in se istočasno spomnil umrlega blagajnika te ustanove Lovrota Tomaževića, nakar so sledila poročila:

Tajnik Jože Žerovnik je poročal o delu in poslovanju ustanove. Bilo je 12 rednih mesečnih sej, tri prireditve ter dobro uspela „Rifa“ za podarjeno motorno kolo (darovalec je pred kratkim umrl). Dokončana in opremljena je bila velika pralnica, dom je dobil plin (gas natural) in v teku je še napeljava telefona. V tej poslovni dobi so umrli trije člani: Grabnar, Žgajnar in Čižbej in pristopilo je šest novih članov in tako ima ustanova 222 članov. Zahvalo je izrekel dr. A. Starcu in župniku Bidovcu za skrb verskega življenja. Prav tako je izrekel zahvalo Šlomškovemu domu za prostor, kjer se običajno vršijo seje odbora.

Blagajniško poročilo. Po nepričakovani smrti blagajnika Lovrota Tomaževića je blagajniške posle prevzel njegov pomočnik lic. Ivan Korošec in tudi podal obširno poročilo. Apeliral je na navzoče in vso slovensko skupnost, da se Rožmanov dom denarno podpre, ker je zaradi inflacije in zvišanja cen prehrani, elektriki, plina itd. zelo otežkočeno delovanje te socialne ustanove.

Po teh poročilih je podal v imenu nadzornega odbora poročilo Marjan Loboda st., nakar je bila dana razrešnica staremu odboru.

Volitve. Predložena je bila odborova lista s predsednikom P. Čarmanom na čelu. V odboru je bila le ta sprememba, da je blagajniške posle prevzel lic. Ivan Korošec in njegov namestnik je Marjan Loboda ml.

Slučajnosti in sklepi. Določena je bila nova letna članarina, ki znaša letno 10 Avstralov, a člani, ki so že upokojeni, plačajo le polovico t. j. pet Avstralov letno.

Ob zaključku zborovanja se je oglasil k besedi stanovalec tega doma Jože Lovrenčič, ki je v imenu ostalih stanovancev prosil odbor za nekaj pojasnil in želja teh stanovancev: kako in koliko se plačujejo mesečni prispevki, prehrana, hišni red itd. Odbor mu je dal potrebna pojasnila in izrazil željo, da tudi sami stanovaleci upoštevajo finančne in druge probleme in da naj tudi oni sami čimveč doprinesejo v dobrobit tega doma.

Občni zbor je zaključil predsednik Čarman s sledečimi besedami:

„Prve moje misli ob zaključku te poslovne dobe hite k Bogu z zahvalo za blagoslov, ki smo ga bili deležni pri naših naporih — gotovo na priprošnje zavetnika tega doma — dr. Gregorija Rožmana. Prepričan sem, da Rožmanu v onostranstvu stoje ob strani vsi, katerim je bil ta Rožmanov dom njih zadnji zemski dom, ki jim je v polnosti svojega dobro organiziranega delovanja nudil še srečno zadnje zagotovilo za blaženost v gledanju božjega obličja. Seveda gre tu zahvala prelatu dr. Starcu in župniku Bidovcu, ki tedensko skrbita in posredujeta milost božjih dobrot.

Zahvalim se vsem odbornikom, ki so me skozi vso to poslovno dobo zvesto spremljali, da smo naše delo uspešno zaključili. Pristrčno zahvalo sem dolžan v imenu nas vseh našim dobrotnikom in vsemu članstvu, mladini za postrežbo na prireditvah in za pozornost ob praznikih. Dalje gre naša zahvala materam in ženam iz San Justa in njihovi Zvezi v mestu, Vincencijevi konferenci in vsem drugim dobrotnikom, katerih imena — na njih lastno voljo — niso bila nikdar izgovorjena v naši javnosti.

V spremstvu vseh zgoraj imenovanih stopamo danes v novo poslovno dobo z veseljem, ker bodočnost je naša.

Tako nam Bog pomagaj!“

T. N.

Kanalski otoki pod nemško okupacijo

(Nadaljevanje)

Nemška objava se zaključuje z opozorilom, da bodo vsa ta dovoljenja preklicana, če se bo prebivalstvo „nepriemerno obnašalo“. Edina neprijetna odredba je bila — prepoved civilnega prometa med otoki: Ljudje so bili torej več ali manj avtomatično v nekakšnem koncentracijskem taborišču.

Odnosi med nemško vojsko in civilnim prebivalstvom so bili torej spočetka vsaj znosni, če ne celo vljudni. Nemški komandant je tudi objavil, da bo on sam, ali eden njegovih adjutantov ljudem na voljo vsak dan od enajstih dopoldne do ene popoldne. V tem času je bil pripravljen osebno razpravljati z ljudmi, ki so imeli kakršnekoli pritožbe, predloge ali mnenja.

To prvo obdobje okupacije pa je trajalo le nekaj tednov: prvi teden avgusta leta 1940 je na otoke prispel polkovnik Schumacher kot poveljnik 515 Feldkomandature, se pravi, kot načelnik nemške „civilne“ uprave. Zasedbena vojska je s tem izgubila upravno oblast ter je bila odslej odgovorna izključno za vojaška vprašanja.

Civilno upravno so bili otoki zdaj navezani na francoski Department de la Manche, s čemer so Nemci vsekakor hoteli poudariti francosko preteklost otokov. Schumacher sam je v otočanih v resnici gledal „nepro-

stovoljne“ britanske državljane ter je skušal to poudariti ob vsakem stiku z njimi. Na splošno pa je potrdil vse odredbe zasedbene vojske, poudaril pa je še enkrat, da pričakuje lojalnost s strani prebivalstva.

S časom so se odnosi med vojaškim poveljstvom in civilno upravo poslabšali in to do take mere, da sta jih morala vojaški poveljnik „Inselkommandant“ von Schmettow in civilni upravnik Feldkommandant Schumacher ponovno definirati.

Civilna, se pravi domača uprava otokov se je sestajala ves čas okupacije vsaj enkrat na teden. Prepuščena so ji bila vsa finančna vprašanja, ki jih je reševala v skladu z britanskimi zakoni, tehnično pa je bila podrejena zbornicam obeh glavnih otokov, ki sta se tudi nekajkrat sestali v času okupacije.

Glavna dolžnost otoške uprave pa je bila — služiti kot posredovalec med nemško vojsko in otoškim prebivalstvom. Drugače povedano: nanjo je odpadlo vse tisto, kar bi lahko vsaj tehnično označevali za — kolaboracijo. Ne takrat, ne kasneje, pa ni nihče resno načel vprašanja kakršne „krivde“ ali odgovornosti teh ljudi.

Pravne in mednarodnopravne aspekte okupacije naj bi reševala haaška konvencija. Na splošno se nemška uprava, ne vojaška, ne civilna, ni ukvarjala s tem vprašanjem, ki je bilo vsekakor zapleteno: kako obravnavati sovražno ozemlje, ki se je vdalo, medtem ko z njim tehnično še vedno traja vojna. Nemci so ta vozec presekali: haaško konvencijo so sicer skrbno preučili v luči položaja na otokih, uporabljali pa so jo, ali niso, po lastnem preudarku, kakor je pač bolje kazalo.

V praksi je vse to pomenilo, da je bilo v interesu obeh strani, domačinov in zasedbene vojske, da vladata na otokih mir in red. Domača uprava si je predvsem prizadevala za čim ugodnejše življenjske pogoje, nemško poveljstvo pa se je že zgodaj zavedlo, da bi enostavno ne moglo vzdrževati svoje vojske na otokih brez sodelovanja domačinov. Kasnejša preučevanja so pokazala, da so bile domala tri četrtine otočanov posredno ali neposredno zaposlene na nemških inštalacijah. Ko je nekdo v Berlinu sprožil idejo, da bi bilo treba vse otočane evakuirati, je general Jodl izjavil, da bi moral v tem primeru pripeljati na otoke več tisoč nemških specialistov, ki pa jih ni imel. Zato je bilo nujno, da je vojaška oblast vzdrževala čimbolj znosno razmerje do domačinov ter da jih je zlepa pripravila do opravljanja bistvenih poslov na otokih.

Ta nemška prizadevanja so šla tako daleč, da je bila jeseni leta 1941 odpoklicana edinica vojaške tajne policije (Geheime Feldpolizei), ki ji je bila poverjena „državna varnost“ na otokih. Res pa je otoško poveljstvo istočasno prejelo tudi strogo navodilo, da mora na vsak način ostati prevladujoči faktor na otokih in v primeru potrebe z vso odločnostjo nastopiti proti kakršnikoli obliki upora.

Ena taka odredba, ki jo je podpisal „guverner“, se je nanašala na orožje: vse je bilo treba oddati. Tu so se pojavile težave: domačini se

namreč niso hoteli ločiti od raznih lovskih pušk ali starinskih revolverjev. Nemci so popustili in dovolili, da je vse lovsko orožje in orožje „sentimentalnega“ značaja lahko ostalo po domovih. Toda, ko je marca 1941 vojska v neki garaži v mestu St. Peter Port odkrila — športno letalo, se je pokazala tista nemška odločnost — pobrali so vse orožje. O letalu samem so uvedli preiskavo, toda ker je bilo v resnici neuporabljivo, ni bilo posebnih težav, in slednjič je Nadzorni odbor prevzel odgovornost, da bo primerno zastraženo in trajno onesposobljeno za kakršnokoli akcijo. Vse zaplenjeno orožje „sentimentalnega“ značaja pa je bilo izročeno v varstvo Muzejskega društva.

Tudi pri vprašanju vsakodneve oskrbe otokov se je nemška uprava obnašala zelo korektno. Takoj je bilo seveda ustavljeno vse nekoristno „vrtnarjenje“, ki je v toplih gredah gojilo nageljčke in drugo cvetje za oskobo Londona. Tople grede so ali izginile ali bile preurejene za pridelovanje zelenjave. Brez težav seveda ni šlo, ker so se kmetje in vrtnarji razumljivo upirali navodilom nemških kmetijskih strokovnjakov. Ti so morali res biti strokovnjaki za kmetovanje nekje v Nemčiji, klima na otokih pa je bila povsem edinstvena in domačini so, kot tudi povsod drugje, pač največ vedeli o njenih muhah in kako se jim izogniti. Kljub temu je bilo edino rešeno vprašanje v odločitvi: mleko ali meso. Živinoreja je bila na otokih močno razvita in njihova živina svetovno znana, toda zdaj se je pojavilo vprašanje, ali je bolj važna oskrba z mlekom ali z mesom. Vprašanje je postalo toliko bolj kritično, čim bolj se je bližal konec vojne, odnošno čim manjše so bile nemške „uradne“ zaloge hrane.

Nemci so močno omejili tudi ribištvo. Bali so se namreč, da bodo ljudje pobegnili s svojimi čolni, ali pa, da se bodo na odprtem morju srečavali z britanskimi podmornicami ter jim predajali tajna poročila. Rešitev so našli v visoki kavciji, ki jo je moral položiti vsak ribič, dovoljenja sama pa so dobili samo poglavarji družin, se pravi moški, ki so bili navezani na otroke in družine in jim torej ni bilo do pobege v Anglijo.

Promet na otokih je bil popolnoma pod nemškim nadzorstvom. Ustanovljen je bil poseben sistem javne transportacije s strogo omejenim in nadzorovanim številom vozil. V smislu 53. člena Haaške konvencije (!) so zaplenili tudi vse bicikle in nemška komandatura je odločno zavrnila tudi vse prošnje posameznikov, ki so bili v resnici navezani na bicikel.

Ves čas okupacije je bil tudi v obtoku britanski šterling, čeprav je bila večina transakcij opravljena v markah, v razmerju 9,36 za en funt. V zadnjem letu okupacije pa je bil ves šterling denar zaplenjen, čeprav je bila s tem prekršena Haaška konvencija.

Isto je veljalo za poštne zamke. Zaloga britanskih je hitro pošla in Nemci so se odločili izdati serijo krajevnih, otoških znamk. Nadzorni odbor se je obrnil na upokojenega majorja Rybota, naj izdelava osnutek teh znamk. Rybot je sprva odklonil, češ da se ne bo kakorkoli udinjal okupatorju. Po nekaj dneh pa si je premislil: odločil se je, da se z novimi znam-

kami ponorčuje iz Nemcev. Zato je v vsak kot nove znamke urisal veliko črko „A“. Nemška kontrola je to malenkost prezrla in ni postavila nobenega vprašanja; do kraja vojne pa so bili tudi otočani prezaposleni z drugimi problemi, da bi se vpraševali o pomenu teh „A-jev“. Redki posvečenci pa so vedeli njihov pomen: Rybot je z njimi zaznamoval latinsko frazo: Ad Avernum Adolfe Atrox... kar naj bi v prostem prevodu pomenilo: Naj te vrag pobere, okrutni Adolf...

Na samem začetku okupacije se je pojavilo tudi vprašanje brezposelnosti: že junija 1940 je bilo brez dela 2300 moških. Nemško poveljstvo je prepustilo reševanje tega problema krajevnim oblastem, ker se je držalo člena 52 Haaške konvencije, ki dovoljuje prisilno mobilizacijo na okupiranem ozemlju samo v nevojaške namene. Domače oblasti so zato zaposlile te ljudi pri obnavljanju zaprtih tovarn, čiščenju ruševin, ki so ostale po nemškem bombardiranju, kopanju „šote“ za gorivo in obnavljanju opuščenih mlinov, ki so bili zdaj potrebni za produkcijo moke.

(Sledi)

NASI MRTVI

EDI ŠKULJ – umrl

Po dolgi in težki bolezni je umrl 16. junija 1988 v Martinezu, Buenos Aires, Edi Škulj. Naslednji dan je bil pokopan na pokopališču Boulogne.

Rodil se je v Ponikvi pri Velikih Laščah in je dočakal 76 let. Bil je nečak pokojnega duhovnega svetnika Karla Škulja in se je tudi on kmalu pridružil Škuljevi skupini, ki je izdajala revijo Slovenska beseda in prvo protikomunistično gasilo Šmartinski Vestnik ter prirejala priznane Škuljeve veselice v Lurdesu, da smo tako lahko izdajali in tiskali obe glasili. Ko je svetnik Škulj izročil Šmartinski Vestnik borcem, je bil tudi po-

kojni Edi v konzorciju tega borčevskega glasila. Za časa vojne je bil Edi v Velikih Laščah, kjer se je spoznal s poveljnikom Velikolaškega udarnega bataljona pok. inž. Francetom Grumom, s katerim sta si postala velika prijatelja. Edi Škulj je bil tudi več let predsednik Slovenskega doma v Carapachayu.

Odličnega protikomunističnega bomo ohranili v dobrem spominu!

Globoko sožalje ženi Eli z družino in ostalemu sorodstvu.

Bojan štih

Kratke in izmišljene zgodbe iz let 1941-1945

Sedaj že pokojni Bojan štih je bil med zločinsko staliniščno revolucijo na Slovenskem šef notranjskega obveščevalnega centra, ki je bil poleg nešteti drugih grozodejstev odgovoren tudi za mučniško smrt idealnega mladega kaplana in primorskega pesnika Lada Piščanca ter ostalih 13 žrtev, katere so partizani dne 3. februarja 1944 zverinsko postrelili in zmetali v brezna nekje nad Cerknim. — Kot tak je pač upoštevljiv pričevalec partizanske stvarnosti tistih groznih let. Zato iz njegove knjige z zgornjim ironičnim naslovom prinašamo tudi za naše bralce nekatere teh — „izmišljenih“ zgodb. — Op. ured.

Zgodilo se je, da so zaradi ljubezni do Sovjetske zveze v enem izmed ljubljanskih predmestij ulični aktivisti pozno poleti 1941. leta svoj kvart kratko in malo priključili k Stalinovi državi. To dejanje je bilo kajpada sektaško, čeprav se je rodilo iz pravilne idejne gorečnosti. Prehitevanje dogodkov v revoluciji je višji partijski in politični forum ostro obsodil. V predmestje so poslali aktivista in mu nalogo opisali takole: „Pojdi tja in jim sporoči da morajo nemudoma izstopiti iz Sovjetske zveze in se spet priključiti Sloveniji. Če te ne bodo ubogali, jim zagrozi s hudimi kaznimi. In še to jim reci, da je njihova svoboda zapopadena v poslušanju naših direktiv.“ Aktivist-zedinjevalec se je odpeljal s kolesom v predmestje. Sklicel je aktiviste in jim povedal tole: „Od tega trenutka naprej niste več Sovjetska zveza. Hvala bogu, da tovariš Stalin ni zvedel za vaše nepremišljeno in pre nagljeno dejanje. Če boste še naprej prehitevali naravni zgodovinski tok dogodkov v revoluciji in zaradi tega sektašili, boste ustreljeni. Pa še to. Kazen mora biti. Vaš kvart bo po revolucionarni zmagi zadnji priključen Sovjetski zvezi. Toda pomnite, ne vaš bifé, ne vaša šola in ne vaš Kulturni dom se ne bodo smeli imenovati Moskva. Upam, da smo se razumeli.“

Bilo je 1941. leto. Petnajstletnik je začel v vročem avgustu sabotirati italijansko okupacijsko oblast. Nekega večera je prerezal telefonske žice, ki so peljale z droga na cesti v hišo, kjer je stanoval njegov oče, trgovski potnik po poklicu. Tako je storil nekajkrat. Oče je kľel skrivnostnega škodljivca, počasne poštarje in nesposobne Italijani, ki niso odkrili neznanega saboterja. Zato je začel stražiti svoj telefon sam. Kmalu je odkril, kdo je saboter. Privlekel je za ušesa svojega sina v hišo. Zaprla sta se v sprejemnico in nihče iz družine ni smel slišati, kaj sta se pogovarjala. „Poslušaj, koga pa ti sabotiraš? Osvobodilno fronto ali Italijane? Tudi jaz sem

član OF, da boš vedel, bedak! In vsi, ki imajo telefone v tej ulici. Tudi policijski uradnik. Če še enkrat storiš kaj takega, te premlatim, pa čeprav si aktivist. Si razumel?" Sin je mirno gledal razsrjenega očeta, in ko je ta končal, mu je odgovoril: „Ampak po vojni starejši oefovci ne bodo smeli tepsti mlajših!“ „Ne bodi neumen,“ mu je odvrnil oče, „seveda bodo topli tako mlajši starejše kot starejši mlajše, pa še kaj huje se bo zgodilo.“ Družinska kronika pove, da se oče ni motil, zakaj takoj po vojni so mu vzeli trgovsko zastopstvo, ga nagnali iz vije, v katero se je vseлил komunistični minister, sin pa je predsedel pet let v vojaški ječi, ker je pisal svojemu bratu v Nemčijo, da je hrana v vojašnici zanič, oficir pa nepismen...

V začetku meseca novembra 1941. leta je v Ljubljani starejši aktivist in ilegalec rekel mlajšemu: „Tudi ti si med tistimi izvoljenimi tovariši, ki bodo šli Rusom naproti. V Mursko Soboto. Pozdraviti jih in objeti. Nesel boš pismo naše ulice za tovariša Stalina, ki je oče Slovanov. Zadnje dni decembra pridejo Rusi v Mursko Soboto. Pripravi se za pot.“ Mlajši aktivist, ki je tudi brez pomislekov in zadržkov verjel v Stalina, je starejšemu aktivistu začudeno odgovoril: „Kdaj pridejo? Decembra? Saj se umikajo pred Nemci. Če bodo še naprej tako tekli, bo bolj razumno, če jih gremo čakati v Trst ali pa na Sočo, ko bodo pritekli k nam z zahodne smeri. Z vzhodne bodo prišli šeje čez tri leta, če bodo prišli. Ali pa še pozneje.“ Starejši aktivist je ozmerjal mlajšega in ga obsodil, da je oportunist in panikar. Ampak mlajši aktivist je vztrajal pri svoji sodbi. Zato sta se razšla s starejšim aktivistom brez besed. V pozni pomladi leta 1942 je mlajši aktivist odšel na Krim. Tam pa se je nenadoma izgubila vsaka sled za njim. Tisti, ki so ga srečali v krimskih dnevih, so pripovedovali, da je venomer trdil, da bodo Rusi prišli v Slovenijo šeje leta 1944. leta ali pa še pozneje, nikakor pa ne na jesen leta 1942. Ker ni verjel starejšim aktivistom in komisarjem, so ga zasmehovali kot nevernega Tomaža. Kdo bi vedel, kaj se je zgodilo z njim v krimskih gozdovih spomladi 1942. leta? Le to je res, da ni prišel v Mursko Soboto na pomlad 1945. leta, ko je starejši aktivist skrival pred ruskimi in bolgarskimi vojaki klavirje, ure in harmonije.

Meščanski salon v lepi stari hiši ob reki pod gradom. Secesija. In po Pličnikovi risbi narejena miza. In stol. Svetilka. Na stenah Karinger, Pernhart, Langus, Petkovšek. In seveda Jakopič. Decembrski večer leta 1941. Diskretna svetloba v sobi, v kateri so se srečali trije aktivisti in bogat slovenski meščan, ki je prebral domala vse slovenske leposlovne knjige. In še dolgo vrsto tujih. Poznal pa je tudi Leninove in Stažinove spise. Trije aktivisti so prišli k bogatemu meščanu s prošnjo za prostovoljno posojilo Osvobodilni fronti. Sto tisoč lir. Meščan pa je položil prednje na mizo milijon. Aktivisti so se mu zahvalili in mu rekli, da bi bili veseli, četudi bi

„Dal le sto tisoč. Meščan pa se je smehljaj ob njihovi zahvali in jim odvrnil: „Vzemite, kar vzemite! Dal bi še več, a nimam denarja pri roki. Pridite spet čez teden dni. Še več vam bom dal, kot pa sem vam tokrat ‚posodil‘. Slovenec sem in ne maram fašistov. Pa še to vam razkrijem. Zdaj vam dajem iz proste volje. Po vojni pa vam bom moral dati vse, ker mi boste tako ali tako vse zaplenili oziroma nacionalizirali. Vem, da se bo tako zgodilo in da se ne more zgoditi drugače. Veste, tudi jaz sem bral Lenina in Stalina, pa tudi nekatere vaše spise. Zato vem za teorijo in taktiko o dveh obdobjih revolucije.“ In potem so složno močehali ob polnih čašah rdečega vina. Trije revolucionarji in bogat kapitalist meščan. Bila je šele prva faza revolucije in nihče še ni smel odkrito govoriti o prihodnji diktaturi proletariata...

Gozdna jasa. Konec politične ure. Poletje in tople trave. Komisar, ki je opravil politično uro, se sladko smehlja in vprašuje partizane, preproste kmečke fante, ali so ga razumeli. Vsi mu zatrjujejo, da so vse doumeli, kar jim je povedal. Zakaj, če bi kdo rekel, da komisarjeve besede niso bile jasne, bi sledila nova politična ura. In tega so se partizani bali kot hudič križa. Je pa že prijetneje lenariti na soncu kot pa poslušati politične modrosti. Čisto na robu jase je pod bukvijo ležal partizan, ki je svojemu sosedu govoril: „Ubogí otroci in ljudje po vojni, če pomislím, kako jih bodo komisarji mučili s pripovedovanji o nas. Le kdo bi poslušal, zakaj sta revolucija in besedičenje nerazdružljiva? Sicer pa bodi Bog zahvaljen, da sem partizan in mi zato ne bo treba poslušati zgodb o vojni po vojni. Sicer pa, raje še enkrat v boj kot poslušati komisarjeve pridige o revoluciji skozi pet desetletij miru.“ Potem je pripovedovalec ostro pogledal svojega soseda in takole končal svoje modrovanje: „Kolikor te poznam, si lenuh in boš prav poslušal komisarjeve pravljice in ponaredke o sebi in o svojih bojnih tovariših, le da ti ne bo treba delati. Ti si manifestant v svojem bistvu. Še tole ti rečem. Včasih so začeli pripovedovati pravljice z besedami Nekoč v starih časih..., nove pravljice pa se bodo začele z besedami Še pomnite, vodilni tovariši...“ Potem je vstal, odšel h komisarju in se mu poln zvitosti zahvalil za modre besede v politični uri.

Na visoko planoto je pokrajinsko politično vodstvo začasno poslalo na delo ljudskega tribuna. Preden se je odpravil na planoto, je poklical k sebi v štab domačina-partizana, ki je planoto in njene ljudi dobro poznal. Naročil mu je, naj najde hišo, v kateri bo prebival. Mesec ali dva. Domačin-partizan se je že obrnil, prijel za kljuko vrat, da bi odšel. Tedaj pa ga je ljudski tribun zaustavil in ga takole poučil, kako naj izvrši zaupano mu nalogo: „Da me ne boš pripeljal v kakšno siromačijo! Kmet mora biti trden. Gruntar. Kulak, kot pravijo Rusi. Pogledj v hlev in okrog njega. Tudi v kaščo in klet. Pa oreh mora rasti pred hišo. Brez orehov ni

življenja. Ajdov kruh brez orehov je zanič. Gospodinja naj bo čedna in tudi kakšen deklíč naj bo pri hiši. Nič hudega, če je gospodar pobožen, le da pečejo v krušni peči dober kruh. Za mošt tudi vprašaj. Jabolčni ali hruškov. Tudi krljli bi se prilegli. Pa frikando morajo znati pripraviti. Posteljo poglej, da ne bo prekratka, saj vidiš, da merim skoraj dva metra. Pa vprašaj, ali imajo smrdljivca, da ne bomo ob večerih sedeli v temi. Tudi knjige naj bodo v hiši, če pa jih nimajo, naj si jih sposodijo, magari pri fajmostru. Jurčiča in Kersnika, lahko pa je tudi Bevk. Tam blizu je doma. Tako, zdaj veš in pojdi.“ Domačin-partizan je odšel. Kmalu je odkril in izbral pet kmečkih domov, ki so ustrezali tribunovim željam. Kajti takrat je bilo na Slovenskem še veliko kmečkih domačij, v katerih so imeli knjige in so pred hišami rasli mogočni orehi, da o živini v hlevih in o moštu v kletih sploh ne govorimo. Kmalu po vojni pa je leninska protikulaška slana požgala orehe pred domačijami gruntarjev, ki so čez noč postali slovenski kulaki. Ljudski tribun po vojni ni več stanoval pri njih, preselil se je v eno izmed nacionaliziranih graščin, orehe in mleko pa so mu prinesli iz posebnega „diplomatskega“ magazina za funkcionarje in „rukovodióe“, kot so vodilne tovariše imenovali v žargonu naše federacije.

A.: „Kako to, da je toliko belogardistov oziroma domobrancev, če pa v naših glasilih piše, da velikanska večina slovenskega naroda podpira nas partizane?“

B.: „Vidim, da ne veš, kaj je politična matematika. Mi smo večina, čeprav smo manjšina.“

A.: „Ne razumem tvoje trditve.“

B.: „Če bomo zmagaši mi, bo večina ljudstva z nami, čeprav smo zdaj manjšina, tako kot so manjšina tudi domobranci, ki pa bodo večina, če bodo zmagali oni.“

A.: „Zdaj razumem še manj.“

B.: „Stvar je preprosta. Narod sestavljata vedno dve aktivni manjšini. Prva je, recimo, na levi in druga na skrajni desni. Ti dve manjšini pa loči večina ljudstva, ki se nagiblje zdaj sem, zdaj tja. Včasih jo žene strah proti levi, drugič spet proti desni. Strah in koristi določajo politične plime in oseke oziroma gibanja proti levi ali proti desni. Doumeti moraš, da se zgodovinskega dogajanja v resnici udeležuje le malo ljudi. Največ morabit deset odstotkov ljudstva ali naroda, devetdeset odstotkov pa sestavlja inertno množico, ki se manifestativno priključi zmagovalcem in izda poražence. Teh devetdeset odstotkov je snov, ki jo v medsebojnem boju oblikujeta levica in desnica. To je živa snov zgodovinskih procesov, iz katere se rekrutira večina za eno ali drugo manjšino.“

A.: „Ubogi jaz, ki te moram poslušati.“

B.: „Čeprav je očitna neresnica, če rečem, da je na naši strani večina, čeprav smo manjšina, pa to vendarle ni laž, ampak je odsvit notranjih dialektičnih procesov v zgodovini in množici, ki je snov te zgo-

dovine. Beji ne bodo zmagali, kakor tudi Nemci ne bodo postali zmagovalci v tej vojni. S tem dejstvom pa se naša manjšina že spreminja v večino. Zdaj nas je partizanov približno trideset tisoč. Toliko je tudi domobrancev, ob njih pa so še tisoči vermanov na Štajerskem in Koroškem, pa milicionarji v Trstu in Gorici. Več jih je kot nas, toda tekli bodo oni in mi jih bomo polovili kot zajce. In ko jih bomo zasledovali, bomo postali večina, ki jo bodo pozdravljali ljudje s pesmijo in cvetjem. Premisli, kar sem ti povedal, in spoznal boš, da se ne motim.“

A.: „Jaz pa sem se pridružil partizanom zato, ker sem bil iskreno prepričan, da smo večina.“

B.: „Kdo pa se meni zate? Pa morebiti se zdaj še kdo meni zate, ampak po zmagi te nihče ne bo več opazil. Končal se bo en zgodovinski proces in se začel drugi. V njem bo številke določala uradna statistika. Pomni: nekoč je Napoleon rekel, da sta v revolucijah dve vrsti ljudi: tisti, ki jih delajo in tisti, ki se z njimi okoriščajo. Tako bo tudi pri nas. Mi smo manjšina, ki je delala revolucijo in bo tudi v njej zmagala, večina, ki zdaj miruje ali celo sodeluje z Nemci, pa se bo z revolucijo okoristila. Amen.“

S temi besedami se je končal pogovor na enem izmed partizanskih položajev konec leta 1944. (Sledi)

MNENJA IN VRENJA

Zora Piščanc: PESNIK ZELENE POMLADI

Izdala Goriška Mohorjeva družba. Opremil Edi Žerjal. Natisnila tiskarna Budin. Gorica 1988. Strani 208.

Pred tremi leti sem na straneh *Tabora* (št. 9-10, 1985) zapisal nekaj kratkih misli ob knjigi Zore Piščanc „Most čez ocean“, ki je tako prijetno odjeknila v slovenski skupnosti.

Ker je Zora Piščanc sestra kaplana in primorskega pesnika Lada Piščanca, ki so ga komunisti pod noč 3. februarja 1944 zverinsko pokončali s strojnico in z ostalimi 13 stotrpini pahnili v neznana brezna nekje nad Cerknim, me je takrat gomazelo v prstih, da bi jo pozval, naj nam napiše nekaj v spomin mučeniškega brata — oprijemljivega dokaza strahotne zablode in tragike slovenskega človeka tistih časov. Ker pa vem, da so pisatelji močno občutljivi za namige od zunaj — izven njihove lastne inspiratorske nuje — in ker je mučeništvo lastnega brata še posebej delikatna premisa Zorinega intimnega doživetja, sem se vzdrlžal.

Kakor da bi po neki nerazložljivi telepatriji ob branju tistih vrstic uganila moje nezapisane misli, nas je sedaj prešenetila s „Pesnikom zelene pomladi“. Za bratovo zlato mašo, ki bi jo daroval svojemu Stvarniku

prav letos, nam je Zora Piščanc preko Goriške Mohorjeve družbe poklonila življenjsko zgodbo svojega brata-mučenca.

Presenetljivo. Ni posvetila največ prostora vrhuncu žrtve kaplana, o katerem so končno sami stalinistični krvniki morali za vse slovensko občestvo priznati, da je bila nedolžna, da so kaplana (in pesnika!) ugonobili po krivici. Temu višku je Zora posvetila samo nekaj strani. Na koncu pripovedi.

Prav s tem je dosegla učinek, ki ga ne bi moglo tako pristno izraziti najbolj navdahnjeno pero. Zakaj prav s temi kratkimi odstavki spričo vse ostale vsebine knjige, kjer je z iskrenostjo intimnega podoživljanja bratove in svoje mladosti v tržaškem predmestju orisala rojstvo, rast, značajno in narodnostno oblikovanje v dušljivem fašističnem vzdušju ter duševne boje Bogu posvečene daritve lastne biti, je dosegla efektni višek. Da! Fant, ki je s prvim vsrkom materinega mleka pogoltnil v fašistični prisili zvarjeno slovenstvo, je svoje idealno mlado življenje končal tako kruto, da je za opis te usode zadosti samo nekaj strani. To je tragika! Fanta, ki je s prvim vsrkom materinega mleka napolnil vso svojo bit z Bogom — narodom — domovino, je kot izdajalca pokončala sodrga, katero so priganjali v zverstvo, kakršnega ni bil zmožen slovenski človek vsa dolga stoletja svoje žitnosti, izpljunki pristnega slovenskega občestva, ki so svojo prekucniško „ideologijo“ napajali s smrdljivim špiritom ostarelih ženščin v bordelih okuženega pariškega podsveta ali pa se s poniglavim, nekritičnim zamaknjenjem v azijsko podvrst „avantgardizma“ vzgajali v okrvavljenih moskovskih učilnicah Stalinovega drila — za revolucijo brez vsakršnega pozitivnega družbenega, kulturnega, gospodarskega in političnega temelja, kakor dan za dnem dokazuje razvoj človeštva, ki po svojih večnih tirih drvi mimo in preko njih naprej. Koliko ljubezni, dobrote, plemenitosti, smisla za žrtev ter značajnega in moralnega vrhunstva tipične slovenske družine je spričo tega s preprosto, pa zato tem bolj iskreno slovensko besedo Zora Piščanc nagradila v svojo pripoved, da zato tem bolj boleče izzveni grozljiva kratka disonanca bratove žrtve...! —

Kaj poročajo še preživeli kolovodje tiste „revolucije“, če bodo prebrali to preprosto, pa obenem prav zaradi tega tako psihoško opisano tragiko takratnega slovenskega — človeka? Kaj pravijo otroci in vnuki tiste medvojne stalinistične „revolucije“ na Slovenskem, ko se spričo danosti njenih neizogibnih današnjih posledic soočajo s to tragiko ene same žrtve „osvobodilne borbe“? — Pa jih je bilo na tisoče! —

Zora Piščanc s to skromno knjigo ni postavila neporušljivega spominskega kamna samo svojemu bratu-mučencu Ladu, temveč tudi v neminljivost časa raztezajoči se pranger dejstvenikov jet, ki so pripravljala sodobno slovensko družbeno, gospodarsko in narodnostno stvarnost...

Zora, hvala za ta doprinos. Goriška Mohorjeva družba in Edi Žerjal, ki si knjigo tako pomenljivo opremil, hvala za ta presunljiv spomenik.

Pika.

PREJELI SMO

SKUP — št. 48 - Vol. XII-1, jan.-marec 1988. — SKUP je glasilo intelektualcev v Melbournu. P. O. Box 309, Altona - Vic. 3018, Australia. Vodilo te razmnoženine je: „SKUP prinaša različna mišljenja, celo protislovna, da bi ljudje dobre volje, čistega razuma in zdrave logike po primerjavi na licu mesta prišli do bistrejših pojmov in razumnih zaključkov — toda nikakor se ne spušča v polemiko z nikomer.“ — Zvest temu vodilo, SKUP tudi v pričujočem zvezku na 47 straneh prinaša 40 kakovostnih reprodukcij, ponatisov in izvirnih prispevkov, ki iz najrazličnejših zornih kotov obravnavajo občasno jugoslovansko (in svetovno) stvarnost in ga zato toplo priporočamo.

DAROVALI SO

Od 1. 5. 1988 do 30. 6. 1988

ZA ROŽMANOV DOM: Austral - A

Buda Stane	10
Ogrin Matevž	18
N. N., Argentina	300
Čarman Peter	60
Benedičič Miha	25
Mizerit Draga	500
Mustar Stane	24
Janežič Franc	24
Adamič Anton	4
Kožman Franc	19
Jančič Anton	4
Kocjančič Martin	4
Zakrajšek Lojze	4
Filipič Marjan	4
Marolt Jože	4
Erjavec Slavko	4
Urbančič Slavko	4
Avguštin Franc	4
Rovan Anton	4
Trpin Franc	4
Belič Janez	4
Kržišnik Janez ml.	4
V spomin na pok. Fr. Plečničarja:	
Kožar Janez	10
V spomin na pok. Lovra Tomaževiča:	
Žerovnik Jože	50

V spomin na pok. Tinko Šušteršič:

Žerovnik Jože

V spomin na pok. Alojzija Dolška:

Kožar Janez

TISKOVNI SKLAD TABOR:

	Austral - A
Ogrin Matevž	25
Kastelic Anton	35
N. N., Cestečar	10
	(v dol.)
N. N., Ontario, Kanada	100
Žukovec Hilarij	19
Gorjup Jože - Guelph	8

SOCIALNI SKLAD TABOR:

	(v dol.)
Iz Kanade:	
Muhič Ciril	40
Platnar Janez	10
N. N., Ontario, Kanada	300
Žukovec Hilarij	19
S'apničar Martin	8
Koželj Jože	8
Ferkul Edi	8
Pepevnak Franc	8
Krnc Janez	8
Štepec Franc	8
Berkopec Stane	8
Dejak Ignac	8

NE POZABI!

SLOVENSKO ZAVETIŠČE — ROŽMANOV DOM V ARGENTINI

je:

- Spomenik našim mrtvim junakom - DOMOBRANCIEM.
- Naša zvestoba idealom, za katere so ti umrli.
- Slovenski „izgovorjeni kot“ za vse rojake po svetu, ki so osamljeni in pogrešajo slovensko domačnost.

Vsak najmanjši naš prispevek je mozaik spomeniku slovenskih junakov, je zahvala in priznanje velikih žrtev in iskrena zvestoba Kristusu v naših dejanjih: „Ljubi svojega bližnjega, kakor samega sebe“, ali, „Kar ste storili enemu izmed mojih..., ste meni storili.“

Kadar moreš in utegneš, oglasi se pri upravniku doma, pri kateremu ko'li odborniku, ali direktno blagajniku: Ivan Korožec, T. E. 258-8952, Calle 24 No. 491, 1884 Berazategui G. R., Buenos Aires, Argentina.

V S E B I N A

Pensamientos	146
Velikim možem — hvaležna domovina (T. Brule)	146
Spomini s Primorske (J. Duhovnik)	148
IZ DOMOVINE. Čistka bi morala biti	153
Iz nekega pisma iz Slovenije	157
Minister in pokoli (N. Tolstoj)	159
ZA PRAVICO	175
Krivda in greh (S. Hribar)	176
NAŠI MOŽJE	181
Kanaški otoki pod nemško okupacijo (T. N.)	183
NAŠI MRTVI	186
Kratke in izmišljene zgodbe iz let 1941-45 (B. Štih)	187
MNENJA IN VRENJA	191
DAROVALI SO	III

Correo
Argentino
Sucursal
Hurlingham
(Bs. As.)

TARIFA REDUCIDA
Concesión Nº 1596

FRANQUÍO PAGADO
Concesión Nº 2219